

VILNIUS UNIVERSITY

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Gintaras
MITRULEVIČIUS

The Ideological and Political
Development of Lithuanian Social
Democracy in 1914-1919.
Historiography, International and
Historical Contexts, and Relation with
the Creation of Lithuania's Statehood

**SUMMARY OF THE MONOGRAPH
PRESENTED FOR DISSERTATION**

Humanities,
History (05 H)

VILNIUS 2019

The monograph presented for dissertation is defended on an external basis.

This doctoral dissertation (monograph) will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman: Prof. Dr. Zenonas Butkus (Vilnius University, Humanities, History – 0,5 H).

Members:

Prof. Dr. Sandra Grigaravičiūtė (Vytautas Magnus University, Humanities, History – 05 H).

Dr. Česlovas Laurinavičius (Lithuanian Institute of History, Humanities, History – 05 H).

Dr. Rimantas Miknys ((Lithuanian Institute of History, Humanities, History – 05 H).

Prof. Dr. Vygantas Vareikis (Klaipeda University, Humanities, History – 05 H).

The dissertation (monograph) shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 15.00 (hour)/ on 8 february 2019 in Room/meeting room 211 of the Faculty of History at Vilnius university.

Address: Universiteto st. house 7., Room No. 211, Vilnius, Lithuania
Tel. +370 5 268 7293.

The scientific monograph is available at the libraries of Vilnius university and the Lithuanian institute of History. The summary of the monograph can be accessed at the libraries of Vilnius university as well as on the website of Vilnius University: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendarius

VILNIAUS UNIVERSITETAS

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

Gintaras

MITRULEVIČIUS

Lietuvos socialdemokratijos
ideologinė-politinė raida
1914–1919 metais.

Istoriografija, tarptautinis ir istorinis
kontekstai, santykis su Lietuvos
valstybingumo kūrimu

**MONOGRAFIJOS TEIKIAMOS DAKTARO DISERTACIJOS
GYNIMUI SANTRAUKA**

Humanitariniai mokslai,
Istorija (05 H)

VILNIUS 2019

Monografija ginama eksternu

Gynimo taryba:

Pirmininkas – prof. dr. Zenonas Butkus (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 0,5 H).

Nariai:

Prof. dr. Sandra Grigaravičiūtė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H).

Dr. Česlovas Laurinavičius (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H).

Dr. Rimantas Miknys (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H).

Prof. dr. Vygantas Vareikis (Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H).

Disertacija (monografija) ginama viešame disertacijos Gynimo tarybos posėdyje 2019 m. vasario mėn. 8 d. 15.00 val. Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto 211 auditorijoje.

Adresas: : Universiteto g. 7., 211, Vilnius, Lietuva

Tel. +370 5 268 7293.

Su mokslo monografija galima susipažinti Vilniaus universiteto ir Lietuvos istorijos instituto bibliotekose. Su daktaro disertacijos gynimui teikiamos monografijos santrauka galima susipažinti Vilniaus universiteto ir Lietuvos istorijos instituto bibliotekose ir VU interneto svetainėje adresu: <https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

THE OBJECT, PROBLEM AND CHRONOLOGY OF THE MONOGRAPH

The object of this monograph is the ideological and political development of Lithuanian (Lithuanians') social democracy during the First World War and early post-war years (1914-1919), i.e. a period that coincided with the processes of revival of the idea of Lithuania's statehood and creation of modern statehood. However, ideological-political attitudes of the Lithuania's social democracy during the specified period, mainly in context of general ideological attitudes, were not a phenomenon that emerged only at that time, but were a rather continuous phenomenon determined by the historical development of the movement of the previous period. On the other hand, both the recent development and the ideological-political attitudes of Lithuanian social democracy during the historical period chosen as the focus of the monograph were influenced by the ideological-political development of the entire European international social democratic movement.

Therefore, in order to further analyse, reconstruct and better perceive the ideological-political attitudes and the political stand of Lithuanian social democracy during the discussed historical period, it is necessary to take at least a brief look at both the historical development of Lithuanian social democracy since its emergence at the end of the 19th c. till the historical period under analysis (i.e. the onset of the First World War) and the ideological-political development of European social democracy in general in the late 19th and early 20th c. This is what the second part of this monograph focuses on. It should be noted that the ideological-political development of international social democracy during this period is almost not analysed in Lithuanian historical academic literature.

Soviet historical literature paid a lot of attention to the history of the Lithuanian social democratic movement both before and during the First World War. However, based on the scheme of historical development of social democracy characteristic of the Soviet communism ideology, it presented a highly ideologized and highly distorted view of the history of social democracy. So, in order to show

how this was accomplished and at the same time to better motivate the need for research of the history of Lithuanian social democracy, especially in the analysed period, the discussion of historiography of Lithuanian social democracy due to its relatively wide scope is presented in a separate part of the monograph – the first part.

With regard to the object of the monograph, attention should be drawn to the fact that the wording ‘Lithuanian Social Democracy’ used in the title is further specified by defining the object of the research as ‘Lithuanian (Lithuanians’) Social Democracy’. This is because the wording ‘Lithuanian Social Democracy’, with regard to both the late 19th - early 20th c., and the period of 1914-1919, which is the basis of the present research, is wider in its content (composition, scope, and structure) than the expression ‘Lithuanians’ Social Democracy’.

In the historic period under discussion the expression ‘Lithuanian Social Democracy’ can be perceived in a broader territorial sense and at least partially be synonymous to the expression „Social Democratic Movement in Lithuania [the territory of Lithuania]“⁴. In this way it embraces not only Lithuanians’ social democracy, but also other social democratic parties, organizations and groups which functioned in the territory of Lithuania (Jewish, Polish, Russian, Byelorussian). In this case, it is not important what concept of the territory of Lithuania is used – the modern or the one of the historical territories which existed in the above mentioned period. After all, the Jewish social democrats and other Jewish socialists, as well as the Belarusian social democrats (as well as since mid-1918) and other Belarusian socialists, as well as Russian social democrats and Russian socialists revolutionaries were operating not only in the territories that entered the aforementioned broader historical conceptions of the territory of Lithuania that functioned in the early XX c., but also the territory of Lithuania in the present sense.

Thus, the wording ‘Lithuanian Social Democracy’ is used in the title in the narrow sense, which is in fact synonymous with the expression ‘Lithuanians’ Social Democracy. Although the latter wording is also not entirely accurate, as such expression is likely to invoke perception of social democracy of ethnic Lithuanians, the main representative of this movement - the Lithuanian Social Democratic Party (LSDP),

organized on a territorial basis rather than national, included social democrats of not only Lithuanian nationality.

On the other hand, in the context of the analysed historical period, the wording ‘Lithuanians’ Social Democracy’ becomes a broader concept in a certain sense than the expression ‘Lithuanian Social Democratic Party’ (LSDP). Apparently, as we see from the fourth part of this monograph, a large part of Lithuanian social democrats who were active in Russia during the First World War did not associate themselves with the LSDP and acted in the Russian Social Democratic Workers’ Party.

However, these social democrats should also be discussed in this monograph because a significant part of them perceived themselves as Lithuanian social democrats and participated in the social and political life of Lithuanians of Russia: in November 1916 they participated in a “wide discussion” with representatives of various Lithuanian political currents; in December 1916 - January 1917, they took part in the Organizing Committee of the Lithuanian National Union; in February 1917, they were involved in the Minor Seimas of Lithuanians of Russia; later they worked in the Council of the Lithuanian People, created by the latter; in the Seimas of Lithuanians of Russia; and in the Workers’ Council established by the Left Lithuanians of Russia.

The definition of a monographic object together defines its problem. **The problem of monographic research** can be formulated as follows: Characteristics and trends of the development and expression of Lithuanian (Lithuanians’) social democracy during the First World War and the first post-war years (1914-1919), their causes, consequences and assessments.

Thus, the definition of the object of the monograph defines **the chronological frames of the research**. The chronological boundaries of the main object of the historical research are from 1914 to 1919. However, due to the definition of the object of the monograph as indicated in the title of the monograph, marked by historical international and historiographical contexts, the boundaries of the historical chronological research have extended and, as contextual chronological limits, actually cover the historic period between the late XIX-th c. and first decades of the XX c.

RELEVANCE OF THE TOPICALITY OF THE MONOGRAPH

The motives for the choice and **relevance of historical research on this topic** are diverse. Chronologically one of the first motives which inspired the research on the history of Lithuanian social democracy was the role of political parties in the processes of formation and functioning of democratic political regimes of different countries. In case of countries of Central Europe or Central Eastern Europe (and thus of Lithuania), the role of political parties in processes of national liberation and creation of modern statehood in these countries was important.

The latter aspect is further enhanced by an exclusive commemorative motive – shortly, 2018 has marked 100 years since the Council of Lithuania announced the Act of restoration of the independent state of Lithuania, which can be considered a symbolic manifestation of the revival of the idea of Lithuania's statehood and creation of modern statehood. Various Lithuanian political parties also participated and played an important role in the development of the Lithuanian state. The LSDP was one of them.

Apparently, we can agree with the historians, significant in historiography and quoted in the monograph, who noted a connection between the restoration of statehood of Lithuania and the political parties, which were persecuted and constrained by the occupation power of Russia and Germany, and observed that the diversified and largely illegal activity of the political parties in Lithuania and abroad, i.e. in the Great Seimas of Vilnius (1905), the Committee of the Lithuanian Society for the Victims of War (1914), the Lithuanian Seimas in Petrapilis (1917), and the Lithuanian Conference in Vilnius (1917), integrated and activated the nation, helped to formulate and express its interests and political will in restoring Lithuania's statehood. Although non-party intellectuals also took part in all of the herein mentioned forums of manifestation of Lithuanian political aspirations and goals and structures that carried out social activities and intellectuals who were ascribed to a party or a political current did not always clearly express which particular parties or political currents

they represented, nonetheless the role of Lithuanian political parties in the process of development of the modern statehood of Lithuania was significant.

One of these parties was the Lithuanian Social Democratic Party. The party with its individual personalities was one of those “actors” who, according to the most prominent Lithuanian legal scholar and participant of the social life of Lithuania in the early XX-th c. Mykolas Römeris, were one of the two things that were essential in order to promote and embody the idea of the national Lithuanian statehood, dynamically consolidated in the national revival of Lithuania.

In fact, part of the Lithuanian social democracy, as widely analysed in the monograph, during the period under consideration experienced the influence of the victory of Bolshevism in Russia, which resulted in rather unequivocal relationship between Lithuanian social democracy and the process of creation of modern Lithuanian statehood in 1917-1919.

Thus, in this monograph, by reconstructing and analysing the ideological-political development of the historical Lithuanian social democracy, first of all expressed in the form of the LSDP, during the period of the restoration of Lithuania’s statehood, as well as by researching its relationship with the development of modern Lithuania’s statehood, we also contribute to historical research of the latter issue at large and to research on relation of political parties, in this case socialist, to the processes of restoration of statehood in general.

Another motive for choosing the object of this research and its relevance would be the role of social democracy as a political movement in the history of Western European countries in the 20th c.. As is known, since the late 19th c., social democratic parties established in many European countries continually increased their political influence in society, whereas in the countries with parliamentary elections the number of electors and members of their factions in various parliaments increased rapidly. In the 20th c., especially in its second half, social democracy played a major role in creating a social welfare state in Western European countries. This fact alone is a sufficient motive for exploring the history of social democratic parties.

However, these parties for a variety of reasons did not play the same role in Lithuania, and in the Central-Eastern European countries in general, as in Western European countries. In the course of the 20th c., (pro)Soviet Communism was imposed on this Eastern and Central-Eastern European region. The relation of social democracy to the latter, their differences, controversies and struggles in the 20th c. constitute another motive for choosing the object of this research and its relevance. Even more so, the Soviet communist regime deformed the understanding of many fundamental concepts of socialism as ideology, including the concept of social democracy itself. The decades-long intermission in the social democratic movement in Lithuania and other factors determined by the existence of Soviet communist totalitarianism, in part resulted in extremely serious problems of the ideological identity of post-Communist social democracy, transformation in perception of the concept itself and mutation of the phenomenon of social democracy as such.

One of the reasons behind this intermission in the above-mentioned social democratic movement and consequences of the existence of the communist regime is the poor, fragmented, eclectic, and sometimes simply distorted knowledge, 'deformed' by the so-called Soviet social sciences, about the historical tradition of social democracy and the history of social democracy itself. Obviously, this requires research on the historical traditions of social democracy, individual phases and stages of its development.

The research and reconstruction of the ideological-political development of Lithuanian (Lithuanians') social democracy in a wider setting and context of the development of European social democracy in the historical period chosen in the monograph facilitates better understanding of both Lithuanian and European social democracy at that time, contributes to perception of its historical development and, of course, to its historical research in a particular period and in a specific space.

In addition to the discussed motives for the choice and relevance of the topic of this monograph, it is also necessary to note one more very important motive such as the historiographic state of the research on the subject.

HISTORIOGRAPHY

Although the object of this monograph is the ideological and political development of Lithuanian social democracy during the period of creation of modern Lithuania statehood, as it has already been mentioned in the definition of the object of this monograph, Section 2.2 provides an overview of the history of LSDP up to the beginning of the First World War. Therefore, historiography of Lithuanian social democracy during the historical period under consideration is analysed in the monograph in the broader context of historiography. In essence, the focus is on the historiography of the history of Lithuanian (Lithuanians') social democracy in the late 19th c. and the first quarter of the 20th c., and to some extent in the 20th century in general, with priority given to the historiography of the Lithuanian social democracy during the historical period mentioned in the title of the monograph.

As already noted by historians, the entire historiography of Lithuanian social democracy can be divided into four stages of development: 1) the period from the establishment of the LSDP to 1918; 2) the interwar period (1919-1940); 3) the period after the Second World War until 1990; and 4) the period from 1990. It was expedient to combine the presentation of the first two stages of the history of Lithuanian social democracy in the introduction of the historiographic research of the monograph (Section 1.1, p. 46-54). In fact, communist historiography is mentioned here very briefly.

In addition to the chronological division of the historiography of Lithuanian (Lithuanians') social democracy, it is still necessary to distinguish between non-communist and communist historiography.

Summing up the non-communist historiography of Lithuanian social democracy until the Second World War, we can say that during this period, the history of the Lithuanian social democratic movement was, in fact, analysed only by active actors of LSDP in the late XIX-th c. and the early XX-th c. Alfonsas Moravskis, Mykolas Biržiška, Augustinas Janulaitis, and Steponas Kairys and Kipras Bielinis, who remained active in the interwar period as well. We can also mention the member of LSDP, Jonas Biliūnas, and Vaclavas Bielskis who became a member of LSDP after the First World War. Among all of the social

democrats mentioned above, we should distinguish one of the founding fathers of the LSDP and one of the two leaders of the first stage of its historical development A. Moravskis, who, in addition to numerous short articles, in 1901-1904, wrote “The History of the Workers’ Movement of Lithuania in 1893-1902” in Polish, which, unfortunately, for the most part remained in the form of a manuscript. During the interwar period, in 1931, A. Moravskis published a special study on the beginning of the Lithuanian Social Democratic Movement in the journal “Culture” and later as a separate booklet based on a small part of his manuscript, which was reprinted in 2006.

The history of the Lithuanian Social Democratic Movement did not receive any special attention from professional historians during the mentioned period. Yet one more external view on the history of a very young Lithuanian social democracy in the early XX-th c. hardly concedes to research of a professional historian. We have in mind a chapter of M. Römer’s work published in 1908, which was dedicated to the revival of the Lithuanian nation and presented an analysis of the development of Lithuanian social democracy until 1905, which to this day has great value (as the whole above-mentioned work). It goes without saying that due to the fact that the discussed work was published almost 10 years prior to the beginning of the historical period of the object under study, it could not examine something that had not happened yet. In fact, M. Römeris gave some concise and generalized evaluation or certain insights on the aspects of the activities of Lithuanian social democrats during the First World War and during the Seimas times in the book “Lectures on Lithuanian Constitutional Law” in 1937.

Although there were no special, generalising views from historians on the history of Lithuanian social democracy or its individual stages in the interwar period in Lithuania, the political posture of the social democrats who stayed in Lithuania during the war was discussed by Zenonas Ivinskis, a prominent historian to be in the future, in his texts about the political state of Lithuania in 1917 and early 1918 and the genesis of the Act of Independence of 16 February. This issue was also addressed by the historian, politician and diplomat Petras Klimas in the articles about the creation of the state of Lithuania and the history of the Act of Independence of 16 February.

It should be noted that in the interwar period the history of Lithuanian social democracy was discussed, as we have seen in Section 1.3 of the monograph, in light of communist historiography rather than non-communist. The authors were prominent figures of Lithuanian social democracy of the XX c. who became Bolsheviks-Communists during the First World War: Vincas Mickevičius-Kapsukas (V. Kapsukas) and Zigmas Aleksa Angarietis (Z. Angarietis).

A lot of texts dedicated to the history of Lithuanian social democracy in communist historiography were written in Soviet Lithuania. For the first time professional historians started research on the history of social democracy in Lithuania. However, as has been often noted by historians and is broadly illustrated in the monograph, the history of social democracy in Lithuania (mostly only until 1918, that is until the founding of the Lithuanian and Byelorussian Communist Party - LBKP) received considerable attention and a considerable amount of research was conducted, but mostly on only one aspect, this is how it differentiated from the ideological point of view and how its so-called left, revolutionary, internationalist wing approached the views of the Russian Bolsheviks and shared organizational relationships.

Historian had to highlight the opposition between the “revolutionary current” and the “opportunistic current” in the Lithuanian workers movement. From the communist point of view, the historians of communist social democracy in Lithuania were interested in the so-called “opportunistic and nationalist right wing of the Social Democrats” only from the point of view of criticism.

Therefore it is natural that communist historiography on the history of Lithuanian social democracy during the First World War focused mainly on the ideological political development of Lithuanian social democrats outside Lithuania, especially in Russia, which was characterized by evolution towards the views of the Russian Bolsheviks. Until 1918, Soviet historiography did not pay any attention to the social democrats who remained in Lithuania and later it focused mainly on the way in which the Communist Party emerged in Lithuania.

All historians who wrote about the history of social democracy were obligated to follow the concept of the historical development of

social democracy formulated by Vladimir Lenin, heavily ideologized with Bolshevism and used by the Bolsheviks in the struggle against social democrats, which was further developed by other leaders of Bolshevism-Soviet communism, in particular Joseph Stalin, whereas in the context of the history of the Lithuanian social democratic movement it was applied by V. Kapsukas and Z. Angarietis in the first half of the XX c.

According to this concept, as we see in Section 1.2 of the monograph, the history of social democracy in Lithuania, both in general and during the First World War, as well as the history of social democracy in the whole world and the history of the world in general, was presented through the prism of ideology of the totalitarian communist party. It was characterized by bias, distortions, omissions, artificial schematics, simplifications, etc.

It should be noted that not all texts by historians of the Soviet period about the history of social democracy in Lithuania were written in the same ideological manner. Texts of some historians were less ideological, less tendentious and much more valuable factographically. Here we have to mention valuable texts of Vytautas Merkys, Antanas Tyla, Edvardas Vidmantas. However, these texts did not address the period of 1914-1919 in the history of Lithuanian social democracy, which is the main object of this monograph.

In summary, the review of Soviet communist historiography has clearly shown that it is impossible to obtain an objective image of the history of Lithuanian social democracy (as well as the history of global social democracy) and it is obvious that, in this context, one can state that this history requires new objective research. However, these studies might have been conducted in non-communist historiography during the Lithuanian emigration or in the period after 11th March 1990 in the Second Republic of Lithuania.

As regards the historical literature published in the Lithuanian emigration, it should be noted that after the Second World War in the first decades of Lithuanian emigration, in fact none of historians focused on the analysis of the history of Lithuanian social democracy or wrote on these issues, with the exception of an occasional article in a newspaper written by Z. Ivinskis.

Thus, according to S. Kairys, partly because of the policy of “keeping silent” on the issues of the history of the LSDP, the prominent activists of the pre-war LSDP, including S. Kairys himself, K. Bielinis, M. Biržiška and some others, tried to fill this gap with works in which they attempted to convey their memoirs in the form of historical generalizations. In fact, some fragments of memoirs by K. Bielinis and S. Kairys could claim the status of being historiographic.

In 1980-ies – 1990-ies, several texts on the history of LSDP or its individual characters were written by historians in the Lithuanian emigration, i.e. L. Sabaliūnas, D. Vasys, V. Krivickas, R. Žymantas, V. Trumpa. The most productive writer in this area was Leonas Sabaliūnas, who in 1990 published a book in English dedicated to the history of LSDP in 1893-1914, which, apparently, can be considered the most serious and most valuable historical research published about this period of the history of LSDP. As we can see from the titles of the texts mentioned above, with the exception of V. Krivickas’ brief overview of changes in the LSDP policy provisions, other texts do not deal with the historical period analysed in the monograph.

In terms of texts written in the Lithuanian emigration we should mention that the ideological-political attitudes of Lithuanian social democrats or their political attitude towards certain issues both during the period under consideration or in the late XIX-th c. – early XX-th c. were referred to more or less fragmentarily in the works by Pranas Čepėnas, Jonas Švoba, Juozas Jakštas, in the books about the interwar Lithuanian political actors, who were non-social democrats, as mentioned in Section 1.5 of the monograph, and in some books and articles published in emigration. Individual social democrats, their political activities were also discussed in various volumes of the Boston-published Lithuanian encyclopaedia.

The most important work devoted to the history of Lithuanian social democracy in emigration was a historical outline on the history of Lithuanian social democracy starting from its formation to the time of release of the book, which was published by an emigration social democrat Juozas Vilčinskas in 1985. J. Vilčinskas, who was not a historian, put a lot of effort in collecting the material for his work, as he had limited access to most historical sources.

Nevertheless, the text of the historical outline is somewhat fragmentary, lacks systematicity and comprehensiveness, and contains a number of factual inaccuracies. However, one should not forget that J. Vilčinskas was not a historian but an engineer and that he was the first and the only author who tried to present the entire history of LSDP in one book written by one author.

To conclude the discussion of the texts published in the Lithuanian emigration, we can say that the historians of Lithuanian emigration conducted professional research only on the first stage of the development of LSDP (with an exception of V. Krivickas), that is, the history of LSDP under the Russian Empire from the late XIX-th c. till the First World War.

It should be noted that both in the Lithuanian emigration and in Lithuania, after the restoration of independence, the focus of researchers was largely on the initial period of Lithuanian social democracy. First of all, we should mention the defended but unpublished doctoral dissertation by the historian A. Vyšniauskas, entitled “The Ideological-Political Development of Lithuanian Social Democracy in 1893-1899” , which extended his scientific articles that were published before and during the restoration of independence in various scientific publications . Both the dissertation and most of the aforementioned articles, as their titles suggest, are devoted to the ideological-political development of LSDP at the end of the XIX-th century. In essence, out of all A. Vyšniauskas’ texts only the article “Social Democrats of the RSDLP and Cultural Areas of the Empire”, which briefly describes the relations between Lithuanian Social Democrats of the RSDLP during the First World War, also discusses some of the main fragments related to the issues of this monograph.

The texts of A. Vyšniauskas, devoted to the onset of the history of Lithuanian social democracy, were essentially the only texts dedicated to Lithuanian social democracy, until publication of articles by the author of the present monograph (with the exception of the article by L. Kriaučionienė on relations between LSDP and the Polish Socialist Party). In fact, there have been conference presentations or theses, as well as popular science articles on the topic of the history of LSDP and its individual aspects or fragments.

Provisions or attitudes of social democrats in the course of certain events were mentioned in texts focused on various historical processes in Lithuania, public-political structures, events, other political parties and historic personalities in the early and mid-XX-th c. (E. Gimžauskas, R. Lopata, R. Klimavičius, R. Miknys, A. Eidintas, Č. Laurinavičius, M. Maksimaitis, D. Staliūnas, T. Balkelis, E. Motieka, A. Liekis, V. Lukoševičius, etc.). Moreover, we should mention the books of Gediminas Ilgūnas and Vygintas Bronius Pšibilskis, dedicated to the most prominent actors in the history of social democracy in Lithuania Steponas Kairys and Mykolas Biržiška, which pay special attention to the period of the history of Lithuanian social democracy analysed in the present monograph.

To conclude the discussion on the state of the research on the history of Lithuanian social democracy (its historiography) after the restoration of independence of the Republic of Lithuania, it should be noted that although various aspects of this history are mentioned in a fragmented or very generalized way in many texts, the history of the development of Lithuanian social democracy in 1914-1919, which is the object of this monograph, so far has not been sufficiently thoroughly and systematically investigated.

Summing up all historiography of the history of Lithuanian social democracy, given that the initial period of the history of Lithuanian social democracy was relatively widely and seriously investigated by the historian A. Vyšniauskas, and bearing in mind that the period from the late XIX-th c. to the First World War was discussed in the monograph of L. Sabaliūnas, we can say that in terms of research on individual periods of the history of LSDP, and in the light of the highly ideologized and, therefore, tendentious and biased Soviet historiography and its consequences for the historiography of Lithuanian social democracy, first it is necessary to carry out a systematic and thorough research on the history of the Lithuanian Social Democracy during the First World War and the first post-war years.

This is exactly what this monographic study is about. After this research, it will be possible to proceed with a comprehensive and systematic study of later periods of Lithuanian social democracy.

THE AIM AND OBJECTIVES

Thus, the **aim of this monograph** is to investigate, reconstruct and analyse the ideological-political development of Lithuanian (Lithuanians') social democracy during the period of restoration of Lithuania's statehood in the second half of 1910-ies. In order to achieve this aim, **the following objectives** are set for this historical research:

- 1) To analyse both communist and non-communist historiography of Lithuanian social democracy of the chosen period in a wider context of historiography of the history of Lithuanian social democracy, with the focus on features and circumstances of evolution and development of Soviet historiography which addresses history of social democracy.
- 2) To define the ideological-political development of European social democracy in the late 19th c. and the first quarter of the 20th c. in a brief, concise, however, relatively informative way.
- 3) To briefly reconstruct the ideological-political development of Lithuanian social democracy before the First World War started.
- 4) To examine political attitudes and stance of a part of Lithuanian social democracy that remained in Lithuania and changes thereof after the onset of the First World War and German occupation.
- 5) To analyse the relationship of members of the LSDP, who functioned in Lithuania, with the process of establishing the Council of Lithuania and their political stance in the Lithuanian conference that created this council in Vilnius on 18-22 September 1917.
- 6) To reconstruct the ideological-political attitudes of the LSDP at the end of 1917-1918, based on the newspaper 'Darbo balsas' (The Voice of Labour) published during this period.
- 7) To discuss the political activities of the members of the Council of Lithuania, Social Democrats S. Kairys and M. Biržiška, and to reveal their relation with the Act of Independence of Lithuania of 16 February 1918 and the process of restoration of Lithuanian statehood in general.
- 8) To describe formation of the so-called international ('internationalist') social democratic trend, which emerged outside Lithuania

and the Russian empire, namely in Scotland and the United States within the Lithuanian social democratic movement.

- 9) To analyse the development of Lithuanian social democracy in Russia in 1916-1918, its ideological-political evolution and differentiation, with a specific focus on the examination of attitudes of Lithuanian social democrats: a) during the period prior to the Seimas of Russian Lithuanians was convened in the late spring of 1917; b) during the work of this Seimas; c) during the period after this Seimas ceased work until the Bolsheviks came to power in Russia; d) after the Bolsheviks came to power in Russia up to the summer of 1918 inclusive.
- 10) To describe the ideological-political and organizational differentiation of the social democratic movement in Lithuania in the period from 1918 until the end of the First World War, revealing how part of the social democratic movement in Lithuania transformed into a communist movement.
- 11) To discuss political attitudes of Lithuanian social democrats who remained faithful to the ideological-political tradition of the LSDP and their relationship with the process of restoration of statehood from withdrawal of S. Kairys and M. Biržiška from the Lithuanian Council to the end of the First World War.
- 12) To reconstruct the ideological attitudes of the LSDP and its relation to the process of restoration of Lithuania's statehood right after the end of the First World War in November 1918.
- 13) To analyse the ideological-political development of the LSDP in December 1918.
- 14) To analyse the ideological-political and organizational crisis in the LSDP during the first months of 1919 and causes thereof.
- 15) To discuss the political stance of the Lithuanian social democrats, who remained faithful to the LSDP and the tradition of European social democracy, in the Lithuanian political life from the spring of 1919 to the end of the next year.
- 16) To analyse the onset of the organizational revival of the LSDP and its ideological-political attitudes in the second half of 1919.

STRUCTURE

The monograph consists of an introduction, six parts of similar parts, conclusions, sources and references, and a summary in English. Each of the six parts of the monograph consists of several sections.

The first part of the monograph, as already mentioned, is devoted to discussing the historiography of Lithuanian social democracy during the analysed period in a wider context of such historiography. One of the sections of this part focuses on defining the communist concept of historical development of social democracy, which is characteristic of the Soviet communist ideology and is obligatory for the Soviet historiography, and describing its change. This is necessary in order to better understand features of the communist historiography of Lithuanian social democracy.

The second part is a kind of introductory part into the next four main parts intended to address the major subject of this monograph directly. It consists of two sections, the first of which describes the ideological-political development of European social democracy at the end of the 19th c. and the first quarter of the 20th c., whereas the second one presents the historical development of Lithuanian social democracy since its emergence from the 19th c. to the First World War.

The third part of the monograph deals with the analysis of the political attitudes and political stance of the part of the LSDP that remained in Lithuania from the beginning of the First World War in 1914 up to approximately mid-1918, i.e. until the withdrawal of social democrats from the work of the Council of Lithuania.

The fourth part analyses the ideological-political and organizational development of Lithuanian social democracy outside Lithuania during the First World War.

The fifth part of the book is intended to describe and analyse the ideological-political and organizational development of Lithuanian social democracy in the territory of Lithuania from the spring-summer of 1918 to the end of 1918.

The sixth, i.e. the last, part of this historical research is aimed to discuss the ideological-political and organizational development of Lithuanian social democracy from the beginning of 1919 up to the end of 1919-the beginning of 1920.

METHODS

The monographic study involved a variety of **methods**. The first part devoted to the historiography of social democracy of Lithuania relied on methods of historiographical analysis and synthesis. The second part was based on inductive generalization, synthesis, [historical] comparative, analytical and traditional historical methods used in different scope. The analysis of the object of the monograph discussed in its third-sixth parts to a large extent relies on the traditional historical method based on the analysis of historical sources, though other methods used in the second part were also applied here.

This traditional method typical of historical research is quite widely applied in the third-sixth parts of the monograph because of both the nature of the topic analysed in the work and the state of research done on the historiographic topic under consideration. Apparently, a predominant use of any other method in the research would require availability of works published which reconstruct the historical-empirical picture of the ideological-political and organizational development of social democracy of Lithuania, which has not been done so far.

As the traditional historical method dominates in the main parts of the monograph, it can be argued that the monograph is largely based on historicism and the methodological approach or principle of individualising, interpreting and understanding each phenomenon of the past in the context of its epoch.

The monograph is based on a hermeneutical research strategy, which is characterized by reliance on significant sources that reflect the precision of the past human activity and self-consciousness of the characters .

NOVELTY OF THE MONOGRAPHIC RESEARCH

Novelty of the monographic research lies in the fact that the author for the first time carries out a detailed and systematic analysis of the ideological and political attitudes of Lithuanian social democracy, its ways of activity and political posture, and evolution thereof during

the First World War and the first post-war years (1914-1919) in both Lithuania and abroad. There have been some general or sporadic publications in various contextual literature on participation of Lithuanian social democrats in the activities of the Council of the Republic of Lithuania, their relationship with the adoption of the Act of Independence of 16 February, their relationship with the election of the Council of Lithuania, participation in the general political activity of Lithuanians in 1915-1918; however, there have been almost no works on their ideological-political evolution and differentiation in November-December 1918, as well as 1919. Moreover, for the first time non-communist historiography has been complimented by a detailed analysis of the political attitudes of Lithuanian social democrats, which were published in 1917-1919 in the newspaper “The Voice of Labour”, a pro-Bolshevik trend in the Lithuanian Social Democratic Movement, its ideological-political and organizational development in Russia in 1916-1918, and the development of the Lithuanian communist movement.

In addition, the monograph presents the most comprehensive and systematic discussion in historiography on both non-communist and communist historiography of Lithuanian (Lithuanians’) social democracy (Sections 1.1, 1.3-1.6) and the first analysis in the non-communist Lithuanian historiography of the conception of the historical development of social democracy, its formation, development and evolution, as well as its influence on the development of the historiography of Soviet social democrats, which was characterized by the communist social-democrat historiography characteristic of Soviet communism (Section 1.2).

Moreover, for the first time in the post-Soviet historiography, the monograph presents the image of the ideological-political development of the European social democracy in the late XIX-th c. and the first quarter of the XX-th c. in a comparatively informative and simultaneously inductive way, based on synthesis and the historical comparative method (Section 2.1). In addition, it provides an overview of the historical development of Lithuanian (Lithuanians’) social democracy in the late XIX-th and early XX-th c. (up to 1914), presented in a number of texts which were drafted during the

monographic study in somewhat narrower forms, in a comparatively informative and inductive way, based on the methods of synthesis and analysis [of changes of policies] (Section 2.2).

SOURCES

Various **historical sources** were used in the preparation of the monograph. Traditionally, sources of historical research can be grouped into such groups as: published sources, unpublished sources (archival documents), the press, diaries, and memoirs. In the introductory part of the monograph, the discussion of these groups of diverse sources extends through 15 pages (pp. 30 - 44).

First, the press is discussed. The press is a very important resource in investigating ideology of some historical political movement (a historical political party) (especially, the ideology and politics of a social democratic party guided by the theory of Marxist socialism).

The preparation of the monograph involved reviewing and taking into consideration the amount of information that was found (as well as critically analysing it) and, accordingly, building on the Lithuanian social democratic newspapers and journals and other press of other political movements or parties of the time. Also, the social democratic press until 1914 was reviewed (it was necessary for writing chapter 2.2) as well as the social-democratic and communist press of later periods (after 1919; in this case, it was necessary for searching retrospective presentations and assessments of the Lithuanian social democratic expression in 1914-1919).

As regards the published historical documents, firstly the following published historical sources are to be noted as being very important for various chapters of the monograph: the 1991 compilation of documents by historians Alfonsas Eidintas and Raimundas Lopata *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918 m. (Protocols of the Lithuanian State Council of 1917–1918)* (a new publication by these two historians focused on the documents of the Council of Lithuania, were published after this monograph had already been submitted to the publishing house); a collection of documents compiled by P. Klimas published in German in Berlin in 1919 and, in a certain sense, an

update and supplement to this collection, Edmundas Gimžauskas' compilation of documents for the genesis of the independent state of Lithuania during the First World War.

Important published sources for chapters 4.2–4.5 of the monograph are found in compilations of various documents and other sources published by Lithuanian Bolsheviks in 1918 *Lietuviai bolševikai 1917 m. Rusijoje* (*Lithuanian Bolsheviks in Russia of 1917*) and *Lietuvos social-patriotai* (*Lithuanian Social-Patriots*). For chapter 5.1, an especially valuable published source was *RKP(b) Lietuvių sekcijų Centro biuro protokolai* (*Protocols of the Central Bureau of Lithuanian sections in Russian Communist Party (Bolsheviks)*).

Also, important historical sources have been published in books whose major part is composed of texts that should be included in the fourth group, i.e. diaries and memoirs, as well as in the above-mentioned group of sources, the press.

Certain useful historical sources could be found in various other collections of historical documents. As part of the published historical sources that were used in preparing this monograph, the programmes published by Lithuanian social democrats themselves should be considered, also historical and programme documents reflecting ideological positions of social democratic parties of other countries and texts by politicians that were useful in writing chapter 2.1.

In addition, preparation for this monograph involved reviewing unpublished archival historical sources available at various archives of historical documents and manuscript departments of various libraries. The documents and other historical sources that show, in one way or another, the ideological-political position of the Lithuanian Social Democratic Party and the political activities of its representatives and individual proponents during the researched period that were used in writing this monograph are available at the Department of Documents of the Lithuanian Communist Party at the Lithuanian Special Archives (LSA, LCP, DD), Lithuanian Central State Archives (LCSA), the Manuscript Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences (LLAS, MD), the Manuscript Department of Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (MMNLL, MD), and the Manuscript Department of Vilnius University Library (VUL, MD).

The fourth group of sources that were reviewed and that were used in preparing this monograph are published by Lithuanian Social Democratic representatives and other persons either belonging to a party or not during the researched period in the form of their memoirs and similar literature as well as personal diaries describing the period. In addition to memoirs of S. Kairys, K. Bielinis, M. Biržiška, P. Klimas that have been discussed in the analysis of the historiography, one more important source of this group that is worth noting is *Dienoraštis* (*Diary*) by P. Klimas published in 1988 in Chicago.

CONCLUSIONS

The analysis of the historiography of Lithuanian social democracy, the review of the European context of development of social democracy as a political movement and the detailed and systematic examination and analysis of the ideological political development of Lithuania's (Lithuanians') social democracy during the First World War and the first post-war years (1914-1919), lead to the following **conclusions of the monograph**:

1. During the Soviet period, communist literature paid rather a lot of attention to the history of Lithuanian social democracy. However, the analysis of the communist historiography of both Lithuania and, in general, social democracy, especially historiography of the discussed period, suggests that as such it had to rely unquestionably on the scheme-conception of the historical development of social democracy formulated by V. Lenin, developed and somewhat (but not fundamentally) adjusted by other leaders and ideologues of the Russian Bolsheviks-Soviet communism, which became a constituent part of the ideology of Soviet communism. Therefore, the history of social democracy was presented through the prism of totalitarian ideology of the communist party. Thus, it is clear that both historiography of Lithuanian social democracy in general and historiography of the period of historical development of Lithuanian social democracy analysed in the monograph were characterized by ideologization, tendency, distortion, reticence, artificial schematization, simplifications, etc.

2. Analysis of the state of research conducted on history of Lithuanian social democracy during the period considered in the monograph (historiography) leads to the conclusion that this history has not been consistently, systematically and comprehensively examined in non-communist historical literature (interwar, emigration and the period after 11-th March 1990) prior to this monograph. It can also be argued that largely this also applies to the history of Lithuanian (Lithuanians') social democracy in general, except perhaps the initial period of this history in the end of the 19th c., which was paid more attention to (works of A. Moravskis, L. Sabaliūnas, A. Vyšniauskas), and in part (only in part) the period of the beginning of the 20th c. (prior to 1914). Taking this into consideration, as well as the fact that the review of Soviet communist historiography has clearly shown that this historiography cannot be relied on to be able to develop the objective picture of the history of Lithuanian (Lithuanians') social democracy (as well as the picture of the history of global social democracy), it is evident that the history of Lithuanian social democracy requires new objective research. Thus, this monograph is devoted to a comprehensive study of the history of Lithuania's (Lithuanians') social democracy in the historically significant period of creation of modern Lithuania's statehood in the 20th c.

3. As the LSDP, which was set up in the end of the 19th c., according to its ideological-programmatic attitudes was a party of international origin and a part of the international socialist, social-democratic movement that began in the late 19th c., one of the sections of this monograph is focused on an overview of features of the ideological and political development of the latter movement in the late 19th c. - the first decades of the 20th c. This general overview allows to claim that upon the merger of workers' movement and socialism, which started in the late 19th - early 20th c., not only in all European countries but also in many countries outside Europe, social democracy, which relied on the Marxist socialist doctrine as the dominating trend, continuously increased its political and social influence. Although during the First World War, social democracy was affected by an ideological-political and organizational crisis, which lasted in the first post-war years, and although social democracy was

seriously challenged by Russian Bolshevism, its victory in Russia and the rising international communist movement, it (social democracy) in many countries retained significant influence on the class of workers and for some time continued to increase its political impact, though in the long run, sooner or later in many countries it faced the rising fascists/Nazis and the right-wing authoritarian regimes, and suffered serious political defeat.

4. Formation and development of Lithuanian social democracy in the late 19th and early 20th c. was influenced by both general reasons of the rise of social democratic movements and parties in various countries (formation of capitalist socio-economic relations and structures, a new movement of workers, dissemination of socialist ideas), and the specific circumstances related to Lithuania's position. The latter would include the agrarian nature of the country, late formation of capitalist relations, the national composition (ethnic diversity) of the Lithuanian population, especially of cities and Vilnius, Lithuania being a constituent part of the Russian Empire, the latter's autocratic political system and the policy of national oppression, as well as to some extent processes of national revival and national movement in response to the policy. The LSDP ideological-programmatic attitudes, which represented Lithuanian social democracy of the late 19th - early 20th c., as well as many other European social democratic parties were characterised by reliance on the analysis of the Marxist social development and, at least for the most part of the discussed period, a large number of socialist parties in states of Central and Eastern Europe without their sovereignty were characterised by support for the national liberation of their nations as a precondition for their social liberation. Therefore, the Lithuanian social democratic movement in the late 19th - early 20th c. became an integral part of the Lithuanian national liberation movement and in the wake of the 'national revolution' in Lithuania in 1905, according to various historians, the LSDP was the most influential political organization in Lithuania, the most active, the most effective political force which had the greatest influence on the Lithuanian society and significantly determined the political course of events. However, the defeat of the revolution severely affected both the LSDP as an organization and its operational

capabilities, and greatly reduced its influence in society and it also shaped the party programme.

5. The beginning of the First World War and the German occupation of Lithuania led to the fact that Lithuanian social democrats, who remained here from the pre-war period in a difficult state from the point of view of possibilities for organizational and political activities and conditions, not only saw new, specific directions of activity, but also had preconditions for amending their political programmatic attitudes regarding the future of Lithuania. Social democrats, who functioned on the territory of Lithuania – i.e. members of the LSDP, predicting the possibility of changes in the political map of Europe due to the war, withdrew the demand for Lithuanian autonomy within the Russian Empire which was introduced into the party programme during the VII convention in 1907, and aiming to return to the ‘spirit’ of the first party programme started to support the aspiration to create the independent democratic Republic of Lithuania rather explicitly and apparently somewhat, though slightly, earlier and more radically than other Lithuanian political forces that were present at that time in Lithuania, and to promote this aspiration as actively as possible in the society, as well as contributed to joint actions of different political trends oriented towards its implementation.

6. In 1917, Lithuanian social democrats, who remained in Lithuania, i.e. members of the LSDP, approved of the new idea of establishing a kind of representative body of Lithuania – the Council of Lithuania, and striving for this Council of Lithuania to be created in the most democratic way possible took active participation in the Vilnius Conference on 18-22 September 1917 which elected the Council, clearly emphasizing that this Council of Lithuania must strive for the creation of the independent democratic Republic of Lithuania.

7. In the late 1917-1918, in the newspaper ‘Darbo balsas’ (The Voice of Labour) edited by S. Kairys, social democrats clearly and consistently advocated the creation of the independent and democratic Republic of Lithuania, emphasized the necessity of ensuring the rights of national minorities and, in general, the democratic system in the future state of Lithuania and, viewing the ideological attitudes and

political practice of the Russian Bolsheviks in a moderately (at the time), but clearly negative way, also protested against undemocratic manifestations within the ideological attitudes and actions of the right-wing political forces and against the aspirations of Polish landlords to attach Lithuania to Poland.

8. Social Democrats S. Kairys and M. Biržiška elected to the Council of Lithuania together with two more left-wingers - a democrat, one of the future activists of the prominent Lithuanian Popular Socialist Democratic Party (LSLDP), J. Vileišis and at the time social democratically minded S. Narutavičius, expressed strong opposition in the Council of Lithuania to the plans of German annexation, they were the main opponents to the 11 July 1917 Resolution of the Lithuanian Council, which attached Lithuania to Germany by four conventions, and were essentially the main authors of the reading of the Lithuanian Independence Act as adopted on 16 February 1918. As supporters of the democratic Republic of Lithuania and strong opponents to the aspiration of the right-wing majority of the Council of Lithuania to declare Lithuania a monarchy and elect the king of Lithuania, after the Council made such decision, they resigned from the Council on 11 July 1918 claiming that the Council of Lithuania went beyond powers vested in it.

9. In the years of the First World War, Lithuanian social democracy manifested itself not only in the occupied Lithuania, but also abroad – in Great Britain, the United States, and Russia. As the war began, the LSDP Foreign Office, which functioned in Scotland from the late 1914 under the lead of V. Kapsukas and published the newspaper ‘Socialdemokratas’ (The Social Democrat), spoke in public on behalf of the LSDP. V. Kapsukas, who from the spring of 1916 settled in the USA and joined the activities of the local Lithuanian socialists, also claimed to be representing the so-called ‘representational office’ of the LSDP in America. V. Kapsukas’ articles and assessments of the development of Lithuanian, Russian and international social democracy presented therein, declarations of the necessity for the LSDP ‘to come closer’ and to unite with the Bolsheviks RSDLP and, finally, his opposition to the demand of Lithuanian independence

reveal that together with Lithuanian social democrats, who supported him in Scotland, and later on in the USA, he represented the current of the so-called international revolutionary social democrats within the Lithuanian social democratic movement. It was characterised by a steadily growing orientation and evolution towards the ideological-political attitudes of the Russian Bolsheviks. Meanwhile, articles by another pre-war LSDP activist Z. Angarietis sent from exile in Siberia and published in newspapers edited by V. Kapsukas (and others) reveal that Z. Angarietis according to his ideological-political attitudes in 1915-1916 was practically no different from the Russian Bolsheviks led by Lenin and is considered to be the first figure among Lithuanian social democrats who fully identified himself with Russian Bolshevism.

10. In 1916–1917, as well as in the early 1918, the Lithuanian social democratic movement also manifested itself (especially in 1917) in the territory of the Russian Empire unoccupied by Germany (primarily Petrograde, and in other cities, especially after the February Revolution). In November of 1916, the Lithuanian social democratic groups, which operated in Petrograd, merged with the RSDLP (Bolsheviks) and founded the Lithuanian Region of the Petrograd Organization (RSDLP(b) LR), which was headed by V. Požela. However, the late 1916 and early 1917 showed that Požela and other RSDLP LR activists still were quite different from the Russian Bolsheviks in their ideological political attitudes. They participated in meetings of representatives of various Lithuanian political currents in Russia, formation and activities of various social and political structures. The radical bolshevisation of the RSDLP(b) LR started only in the late March of 1917 when Z. Angarietis arrived in Petrograd from exile. At that time, the joint work with other Lithuanian parties was discontinued, in disagreement to which several Lithuanian social democrats withdrew from the LR and established the Petrograd organization of the LSDP which was not associated with the RSDLP(b), consisted mostly of intellectuals and was small and non-influential.

11. Representatives of the Petrograd organization of the LSDP, as well as representatives of the Moscow organization of the LSDP

which joined the RSDLP, participated in the Seimas of Russian Lithuanians (RLS) in Petrograd, where they formed a joint social democratic fraction, which together with the LSLP fraction formed the 'socialists block' of this Seimas that as such relied on rather radical attitudes. These attitudes determined by the revolutionary atmosphere of that era led to the fact that social democrats, as well as in general the majority of socialists who participated in the RLS, when considering the main issue of the RLS agenda, i.e. adopting a resolution on Lithuania's future, spoke in favour of the right of Lithuania for self-determination in the Constituent Assembly instead of the wording of the resolution which would demand for independence of Lithuania. In addition to radically democratic motives, i.e. the idea that the decision on the future of Lithuania can be made only by all Lithuanian residents and not by Lithuanians who found refuge in Russia only, a considerable part of the RLS socialists, including social democrats advocated the idea that Lithuania should not be detached from the revolutionary democratic Russia. After the Socialist Block failed to obtain the majority of votes in the RLS to adopt the resolution, Socialist Democrats, Socialist Populists, as well as other members of the 'Santaros' party left the RLS Chamber and continued their work in isolation in the so-called 'left'/'revolutionary' [extension] of the RLS and together with these parties adopted the resolution which was in line with their attitudes. The stance of social democrats and other left-wingers in the RLS determined an enduring discussion on whether the RLS left-wingers were for or against independence of Lithuania.

12. After the end of the RLS work, the Lithuanian Social Democrats of Russia, together with Socialist Populists and members of the 'Santaros' party, for some time participated in activities of the so-called second, left-wing Lithuanian National Council. After the latter collapsed due to disagreements, the Petrograd organization of the LSDP together with the LSLP and a former social democrat V. Požela, who at that time became impartial, established the Workers' Council of Russian Lithuanians. Although the Petrograd organization of the LSDP strived for Lithuanian social democrats to establish the same organizations of Lithuanian social democrats who were detached

from the RSDLP in various cities of Russia, such organizations were created in Smolensk and Tula only, which in the long run joined the RSDLP(b) and submitted to the RSDLP(b) LR, and in the autumn were transformed into Lithuanian Sections (LS) of the RSDLP managed by the Central Bureau (CB) headed by Z. Angarietis and V. Kapsukas. In most other cities of Russia organizations and groups of Lithuanian social democrats, which were formed after the February Revolution of 1917 or existed before, in the spring-summer of 1917 got under the influence of RSDLP LR and joined the RSDLP(b), at the same time refusing to be referred to as the LSDP organizations.

13. A peculiar situation arose in Moscow, where a local organization of Lithuanian social democrats, which in the spring of 1917 joined the RSDLP(b), did not refuse the name of the LSDP organization, participated in the Seimas of Russian Lithuanians in Petrograd, spoke in favour of establishing the Workers' Council and in general took a different position on the issue of the future of Russian Lithuanians and Lithuania than other Lithuanian Bolsheviks in Petrograd or other cities following them. The Moscow organization of the LSDP started to compete with the Petrograd LR for organizational mobilization of Lithuanian social democrats in Russia. After the Bolsheviks got into power in Russia, the Lithuanian social democrats of Moscow joined the RSDLP(b) LS activities, participated in their conferences, though in 1917 they were severely criticised for their policy by the Petrograd Lithuanian Bolsheviks, and later were negatively assessed in the communist historiography. After the Bolsheviks refused the name of social democrats in 1918 and referred to themselves as communists, part of the Lithuanian social democrats of Moscow left the Bolshevik Party, whereas in the summer of the same year having returned to Lithuania they, as well as some of those who remained in the Bolshevik Party in the spring of 1918, e.g. the former leader of the Moscow organization of the LSDP J. Smolskis, joined the LSDP instead of the LBKP.

14. After the Bolsheviks came into power, the majority of members of the Petrograd organization of the LSDP submitted to the pro-Bolshevik standpoint. Some of them (leaders of the

organization A. Purėnas and Č. Petraškevičius) for some time even worked in the Commissariat of Lithuanian Affairs under the Bolsheviks Council of People's Commissars headed by V. Kapsukas. A minor part of this organization, led by a military officer J. Byla and the future member of the Constituent Assembly of Lithuania S. Digrys, who disagreed with the pro-Bolshevik orientation of the majority of their organization and strongly opposed the Bolshevik dictatorship, withdrew from the organization and attempted to set up an organization of Lithuanian social democrats who complied with the same ideological attitudes as members of the LSDP in Lithuania. These 'non-partisan social democrats', as they were sometimes called, failed due to restrictions imposed by the Bolsheviks on the activities of social democrats. After returning to Lithuania, these social democrats, as well as a part of members of the Petrograd organization of the LSDP who took the 'internationalist' pro-Bolshevist stance headed by A. Purėnas, joined the LSDP activities. However, despite this most Lithuanian social democrats in Russia, especially workers, became Bolsheviks.

15. If we do not take into consideration Polish socialists who belonged to the Vilnius organization of the LSDP, as mentioned in a number of historical sources, shared pro-Polish attitudes towards the political future of Lithuania and thus remained in the controversial relationship with political attitudes of the LSDP, in general there were no major differences in the party's ideological and political attitudes among Lithuanian social democrats who operated in Vilnius in 1915-1917. However, since the early 1918, especially since spring, a rather strong ideological political differentiation became apparent in Lithuania both among active members of the LSDP and among the local social democratic movement in general. During the Conference of the Vilnius organization on 23 March 1918, the majority of members of this organization withdrew from the LSDP in protest against S. Kairys and M. Biržiška working in the LT. An announcement about establishment of the Lithuanian and Byelorussian Social Democratic Party (LBSDP) was made, which involved the Vilnius RSDDP Mensheviks group and the Vilnius communist cell, founded in the spring of 1918 in

Vilnius by a communist A. Drabavičiūtė who came from Russia, in the process of its creation. The process of establishment the LBSDP ended in creation of two parties – on 19 July 1918 the Lithuanian and Byelorussian Social Democratic Workers' Party (LBSDDP), which on 14 August 1918 was renamed into the LBKP, and LBSDP (named LBSDDP after the communist LBSDDP which operated under this name was renamed into LBKP). The LBKP, which was actively and comprehensively supported through the RKP(b) LS CB by the Russian Bolsheviks, in the autumn of 1918 developed intense organizational and propaganda activities in Lithuania. The communist press sharply attacked social democrats of Lithuania (as well as of other countries) who remained loyal to the ideological tradition of social democracy.

16. Social democrats who were active in Lithuania and remained loyal to the ideological political tradition of the LSDP, were joined by Lithuanian social democrats who returned to their homeland from Russia and were not affiliated with communists (or withdrew from them), in the second half of 1918 – the period from withdrawal of their representatives from the Council of Lithuania to the end of the First World War – mostly through their newspaper 'Darbo balsas' (The Voice of Labour) criticized the theory and practice of Bolshevism, though in a relatively reserved, but sufficiently consistent and conceptual manner for the time. In the context of Lithuanian domestic policy, these social democrats, without changing their principal attitudes regarding the political future of the country, did not recognize the Council of Lithuania in the mentioned period, demanded to convene a new national conference and elect a new council representing the country, which in its turn should strive to organize democratic elections of the Constituent Assembly of Lithuania as soon as possible.

17. In November 1918, the LSDP did not recognise the Council of Lithuania renamed into the Council of the Lithuanian State (LVT) on 11 July 1918 and considered it to be an institution opposed to democracy. By refusing to recognize the right of the LVT to form any kind of authority of Lithuania, the LSDP also rejected formation of the provisional government of Lithuania headed by A. Voldemaras. The LSDP conference, which was held after a long break on 10-17

November 1918, evaluated the 'Living moment' as time of a global revolution that began in Russia in the wake of war, then arose in Western Europe, and would develop in the end of the war, but especially after the war, and in addition to other issues (such as formation of self-governance) considered the possibility to form the government of Lithuania from representatives of socialist parties which operated in Vilnius and planned to appoint their representatives K. Venclauskis and V. Čepinskis to the most important government posts, such as the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs. However, the LSDP representatives soon joined negotiations with various socialist parties operating in Vilnius on the establishment of the Revolutionary Council of Lithuania as the provisional supreme authority. Shortly, these negotiations transformed into negotiations for elections to the Vilnius Workers' Council (hereinafter DAT), which was supposed to exercise the highest authority in Lithuania until delegates of the Lithuanian Workers and Peasants' Councils convene.

18. It was precisely this version of formation of the supreme authority of Lithuania, i.e. the rule of the Councils created by the people of Lithuania and not the Soviet rule 'brought' by the Russian Bolsheviks on the example of Bolshevik Russia, that was chosen in December 1918 by majority of the members of the Vilnius and Naujoji Vilnia organization of the LSDP headed by A. Domaševičius. The fact that the supreme authority in Lithuania had to belong to the Vilnius DAT until the Lithuanian Workers and Peasants' Councils convened was supported by the LSDP current headed by A. Domaševičius even after the LSDP failed in elections to the Vilnius DAT, whereas the LBKP won by majority, though not absolute. However, other members of the LSDP, both in Vilnius and other regions of Lithuania (in some of which they played a key role in organizing democratic local municipalities), in December 1918 either promoted a new Lithuanian conference, that had to elect the LVT which would organize elections to the new Constituent Assembly as soon as possible, or supported the idea that the new provisional authority of Lithuania should be created by the congress of delegates of county municipalities. The difference in opinions within the LSDP which was apparent in November-early

December of 1918, became more intensified in late December of 1918 during the political crisis in Vilnius, when after A. Domaševičius and many other LSDP members expressed their support for the idea that the supreme authority should belong to the Vilnius DAT until delegates of the councils convene, some other prominent LSDP figures joined the second provisional government of Lithuania formed by the leader of the LSLDP M. Sleževičius and started working (and some already had been working) in re-emerging structures of the Lithuanian state power. Thus, the wing of the LSDP led by A. Domaševičius dissociated from them.

19. The ideological-political differentiation of the LSDP became more intense in the early 1919. Some activists of the LSDP, such as S. Kairys, J. Paknys and others, at the time were actively involved in the process of creation of Lithuania's statehood. The LSDP organizations of Vilnius and Naujoji Vilnia headed by A. Domaševičius, speaking on behalf of the entire LSDP, in January 1919, in contrary to their view declared in December 1918, acknowledged the communist authority headed by V. Kapsukas, cooperated with it, supported it and finally at their conferences on 30 January 1919 and 22-23 February 1919 referred to the LSDP as the LKP (creating the so-called LKP of A. Domaševičius) and offered the LBKP to start negotiations on reuniting the parties, which did not happen due to various reasons before the Polish drove away the Bolsheviks from Vilnius, and after that, when the Polish arrested and imprisoned A. Domaševičius, his party, which by the time had only a few members, collapsed. After one more wave of such ideological-political influence of Russian Bolshevism on the Lithuanian social democracy contributed to the ideological-political and organizational crisis of the LSDP and the Lithuanian social democratic movement in general, ideological-political programmatic traditions of the Lithuanian social democratic movement in 1919 were represented only by a small group of social democrats led by J. Paknys and S. Kairys who were members of the fourth provisional coalition government of Lithuania headed by the socialist populist democrat M. Sleževičius.

20. The latter group of Lithuanian social democrats expressed their relationship with Bolshevism and Lithuanian communists who followed it not only in more or less critical articles in the press in late 1918 published by social democrats who belonged to this group, but also by the fact that they were members of the second and fourth provisional Governments of Lithuania who fought against them, and severely condemned them in 'Socialdemokratas' (The Social Democrat) which began to be published in 1919, and by their negative assessment in the informal LSDP conference in October 1919. Pursuing the aspiration not only of the independent, but also democratic Republic of Lithuania in accordance with the tradition of the Lithuanian social democratic movement the aforementioned social democratic group and ministers S. Kairys and J. Paknys representing it in the government sharply criticized manifestations of anti-democratic phenomena in 1919 in life of Lithuania, such as censorship in the country, the use of repressive measures taken by military commanders and individual officers under disguise of fight against Bolshevism, especially, execution of individuals who episodically cooperated with the communist 'Soviet rule' for a longer or shorter time or those who worked in their institutions. The strong protest of J. Paknys and S. Kairys against these phenomena almost resulted in a crisis of the provisional government of Lithuania. S. Kairys and J. Paknys, who worked in the government, constantly demanded to draw up drafts of laws on elections to the Constituent Assembly and municipalities as soon as possible, introduce them to the public and then organize democratic elections to these institutions in less time. In the autumn of 1919, after the provisional government of M. Sleževičius collapsed, delegates of social democrats refused to become members of the fifth provisional Government of Lithuania headed by E. Galvanauskas who by that time became non-partisan and severely criticised the policy of this government and the LVT.

21. The group of Lithuanian social democrats, who got involved in the process of creation of Lithuania's statehood and the activity of provisional governments of M. Sleževičius, first in 1919 existing as a political current rather than a political party, in the summer-autumn of

1919 started the process of organizational restoration of the LSDP, and as a result on 3 of November 1919 the Lithuanian Social Democratic Party was registered for legal activity in the Republic of Lithuania. The registered party programme as such was a new version of the LSDP programme of 1896 adapted to the new political situation (as well as versions of the party programme of 1897, 1905, 1907). Thus, the LSDP, like the majority of social democrats who remained faithful to the social democratic ideological tradition (i.e. those who did not become communists), relied on the Marxist theory of analysis of social development based on the programme of radical democratization of the country's political, social and economic life. While sharply criticizing manifestations of anti-democratic phenomena in the country's political life, the LVT and the policy of government of E. Galvanauskas, the LSDP faced with restrictions of its activities by the authorities – they were not allowed to organize the party conference, whereas publishing activity of the newspaper 'Socialdemokratas' (The Social Democrat) was banned. However, despite these and other restrictions imposed by the authorities, attacks of the right-wing parties on the one hand, and extremely violent attacks of former communists, who acted illegally, but were influential in the workers' movement such as trade unions, on the other side, despite insignificant impact on the weak workers' movement, despite of weakness and almost lack of the organizational structure, despite all that the LSDP managed to participate as a distinct party in elections to the Constituent Assembly, which they had long and persistently demanded, and, as the results of these elections reveal, taking into account all the above-mentioned circumstances, they were rather successful.

MONOGRAFIJOS OBJEKTAS, PROBLEMA IR CHRONOLOGIJA

Monografijos objektas yra Lietuvos (lietuvių) socialdemokratijos ideologinė-politinė raida Pirmojo pasaulinio karo bei pirmaisiais pokario metais (1914–1919 m.), t. y. laikotarpiu, sutapusiu su Lietuvos valstybingumo idėjos atgimimo bei moderniojo valstybingumo kūrimo procesais. Tačiau nurodyto laikotarpio Lietuvos socialdemokratijos ideologinės-politinės nuostatos, daugiausia bendrųjų ideologinių nuostatų aspektu, buvo ne vien tuo metu atsiradusios, bet tęstinis reiškinys, nulemtas ankstesnio laikotarpio judėjimo istorinės raidos. Kita vertus, tiek pastaroji raida, tiek ir monografijos objektu pasirinkto istorinio laikotarpio lietuvių socialdemokratijos ideologinės-politinės nuostatos buvo veikiamos viso europinio tarptautinio socialdemokratinio judėjimo ideologinės-politinės raidos.

Tad siekiant išsamiau ištirti, rekonstruoti ir geriau suprasti aptariamo istorinio laikotarpio lietuvių socialdemokratijos ideologines-politines nuostatas ir politinę laikyseną, reikia bent glaustai pažvelgti tiek į lietuvių socialdemokratijos istorinę raidą nuo jos atsiradimo XIX a. pabaigoje iki čia analizuojamo istorinio laikotarpio (tai yra iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios), tiek ir į apskritai europinės socialdemokratijos ideologinę-politinę raidą XIX a. pabaigoje–XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. Tam ir skiriama antroji monografijos dalis. Pažymėtina, kad lietuvių istorinėje akademinėje literatūroje šio laikotarpio europinės socialdemokratijos ideologinė-politinė raida iki šios monografijos faktiškai buvo beveik netyrinėta.

Sovietinėje istorinėje literatūroje lietuvių socialdemokratinio judėjimo istorijai tiek iki Pirmojo pasaulinio karo, tiek ir šio karo metais buvo skirta daug dėmesio. Tačiau vadovaujantis sovietinio komunizmo ideologijai būdinga socialdemokratijos istorinės raidos schema joje buvo pateikiamas itin ideologizuotas ir itin iškreiptas socialdemokratijos istorijos vaizdas. Tad norint parodyti, kaip tai buvo padaryta, ir kartu geriau motyvuoti Lietuvos socialdemokratijos istorijos, visų pirma čia aptariamam laikotarpiu, tyrinėjimų poreikį, lietuvių socialdemokratijos istoriografijos aptarimas dėl gana nemažos apimties monografijoje yra išskiriamas į atskirą – pirmąją – jo dalį.

Aptariant monografijos objektą dar reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad jos pavadinime pavartota formuluotė „Lietuvos socialdemokratija“ apibrėžiant tyrimo objektą yra patikslinta į „Lietuvos (lietuvių) socialdemokratija“. Taip yra todėl, kad pasakymas „Lietuvos socialdemokratija“, kalbant tiek apie XIX a. pabaigos–XX a. pradžios, tiek ir apie šio tyrimo pagrindū esantį 1914–1919 m. laikotarpį, gali būti suprantamas ir plačiau (sudėtimi, apimtimi, struktūra) už išsireiškimą „lietuvių socialdemokratija“.

Minėtu istoriniu laikotarpiu pasakymas „Lietuvos socialdemokratija“ gali būti suvokiamas ir teritorine prasme, ir bent jau iš dalies gali būti traktuojamas sinonimiškai formuluotei „socialdemokratinis judėjimas Lietuvoje [Lietuvos teritorijoje]“. Tokiu atveju jis apima ne tik lietuvių socialdemokratiją, bet ir kitas Lietuvos teritorijoje veikusias socialdemokratinės partijas, organizacijas ir grupes (žydų, lenkų, rusų, baltarusių). Ir šiuo atveju nėra svarbu, apie kurią Lietuvos teritoriją – šiądienę ar kurią nors iš minėtu laikotarpiu funkcionavusių istorinių, t. y. didesnę teritoriją nei šiandieninė teritorija, apimančių teritorijų yra kalbama. Juk žydų socialdemokratai ir kiti žydų socialistai, kaip ir baltarusių socialdemokratai bei nuo 1918 m. vidurio ir kiti baltarusių socialistai, kaip ir rusų socialdemokratai bei rusų socialistai revoliucionieriai veikė ne tik tose teritorijose, kurios įeitę į minėtas istorines – XX a. pradžioje funkcionavusias platesnes Lietuvos teritorijos sampratas, bet ir Lietuvos teritorijos šiandieninė prasme dalyje.

Taigi formuluotė „Lietuvos socialdemokratija“, pavadinime yra pavartota savotiškai siaurąja, faktiškai formuluotei „lietuvių socialdemokratija“ beveik sinonimiška prasme. Nors pastaroji formuluotė irgi nėra visai tiksli, nes toks pasakymas tarsi orientuoja į supratimą, kad kalbama apie etninių lietuvių socialdemokratiją, nors pagrindinei šio judėjimo reprezentantei Lietuvos socialdemokratų partijai – LSDP, kaip ne tautiniu, o teritoriniu principu organizuotai partijai, priklausė ir ne lietuvių tautybės socialdemokratai.

Kita vertus, tyrinėjamo istorinio laikotarpio kontekste formuluotė „lietuvių socialdemokratija“ tam tikru aspektu tampa platesnės apimties sąvoka, nei formuluotė „Lietuvos socialdemokratų partija“ (LSDP). Mat, kaip matome iš monografijos ketvirtosios dalies, nemaža dalis Pirmojo pasaulinio karo metais Rusijoje pasireiškusių lietu-

vių socialdemokratų tiesiogiai savęs nesiejo su LSDP ir veikė Rusijos socialdemokratų darbininkų partijoje (RSDDP). Tačiau šie socialdemokratai taip pat turi būti nagrinėjami šioje monografijoje, nes bent nemaža dalis jų save suvokė kaip lietuvių socialdemokratų ir dalyvaavo Rusijos lietuvių visuomeniniame-politiniame gyvenime – 1916 m. lapkritį vykusiam „plačiame pasikalbėjime“ įvairių lietuvių politinių srovių atstovų, 1916 m. gruodį – 1917 m. sausį posėdžiavusioje „Lietuvių tautos mezliavos“ organizacinėje komisijoje, 1917 m. vasarį „Rusijos lietuvių Mažajame seime“, vėliau pastarojo sukurtos Lietuvių tautos tarybos darbe, Rusijos lietuvių seime bei kairiųjų Rusijos lietuvių įsteigtoje Darbo žmonių taryboje.

Monografijos objektas kartu nusako ir jos problematiką. **Monografinio tyrimo problema** galima formuluoti taip: Lietuvos (lietuvių) socialdemokratijos raidos ir raiškos ypatybės ir tendencijos Pirmojo pasaulinio karo ir pirmais pokario metais (1914–1919 m.), jų priežastys, pasekmės ir vertinimai.

Iš to, kas pasakyta apie monografijos objektą, išplaukia ir **monografinio tyrimo chronologija**. Pagrindinio istorinio tyrimo objekto chronologinės ribos yra 1914–1919 m. Tačiau dėl apibrėžiant monografijos objektą padarytų išlygų – monografijos pavadinime nurodytų istorinio tarptautinio ir istoriografinių kontekstų, chronologinės istorinio tyrimo ribos išsiplėčia ir – kaip kontekstinės chronologinės ribos – faktiškai apima XIX a. pabaigos – XX a. pirmųjų dešimtmečių istorinį laikotarpį.

MONOGRAFIJOS PROBLEMATIKOS AKTUALUMAS

Šio istorinio tyrimo temos pasirinkimo ir aktualumo motyvai yra įvairūs. Chronologiškai vienais iš pirmųjų motyvų, inspiravusių tyrinėti Lietuvos socialdemokratų partijos istoriją, buvo politinių partijų vaidmuo įvairių šalių demokratinių politinių režimų formavimosi ir funkcionavimo procesuose. Kalbant apie Vidurio Europos arba Vidurio Rytų Europos šalių atvejus, taigi ir Lietuvos atvejį, svarbus buvo ir politinių partijų vaidmuo šių šalių nacionalinio išsivadavimo ir modernaus valstybingumo sukūrimo procesuose.

Pastarąjį aspektą dar labiau aktualizuoja išskirtinis proginis motyvas, 2018 m. suėjo 100 metų nuo to laiko, kai Lietuvos Taryba pasiskelbė Lietuvos valstybės atkūrimo Akta, kurį galima laikyti simboline Lietuvos valstybingumo idėjos atgimimo ir modernaus Lietuvos valstybingumo kūrimo manifestacija. Jos 100-metis yra puiki proga aktualizuoti ir ištyrinėti tiek atskirų veikėjų – asmenybių, tiek įvairių politinių grupių – politinių partijų vaidmenį moderniosios Lietuvos valstybės kūrimo procese.

Matyt galime pritarti istoriografijoje išsakytiems ir monografijoje cituotiems istorikams, anot kurių yra „įžvelgtinas Lietuvos valstybingumo atkūrimo ir politinių partijų, nors ir persekiotų ir varžytų Rusijos ir Vokietijos okupacinės valdžios, ryšys“ ir kad „politinės partijos įvairiapuse ir iš esmės nelegalia veikla Lietuvoje ir už jos ribų – Didžiąjame Vilniaus Seime (1905 m.), Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti komitete (1914 m.), Lietuvių Petrapilio seime (1917 m.), Lietuvių Vilniaus konferencijoje (1917 m.) integravo, aktyvino tautą, padėjo suformuoti ir išreikšti jos interesus ir politinę vilią atkuriant Lietuvos valstybingumą“. Nors visuose čia paminėtuose lietuvių politinių siekių ir tikslų manifestavimo forumuose bei visuomeninę veiklą vykdžiusiose struktūrose dalyvavo ir nepartiniai inteligentai ar ir partijoms ar politinėms srovėms priskirtini inteligentai ne visada aiškiai išreikštai veikė kaip konkrečių partijų ar politinių srovių atstovai, visgi lietuvių politinių partijų veiksnys Lietuvos moderniojo valstybingumo kūrimo procese tikrai buvo svarbus.

Viena iš šių partijų ir buvo Lietuvos socialdemokratų partija. Ji, kaip ir atskiri jos veikėjai, kaip asmenybės, buvo vienais iš tų „veikėjų“, kurie XX a. pradžios Lietuvos visuomeninio gyvenimo dalyvio, o vėliau vieno žymiausių Lietuvos teisės mokslininko Mykolo Rōmerio žodžiais tariant, buvo vieni iš tų „dviejų dalykų“, kurių „reikėjo“ tam, kad „nacionalinio Lietuvos valstybingumo idėja, dinamiškai glūdinti tautiniame Lietuvos atgimime, galėtų išeiti viešumon ir įsikūnyti“.

Tiesa, dalis lietuvių socialdemokratijos, kaip plačiai yra nagrinėjama monografijoje, tyrinėjamame laikotarpyje patyrė rusiškojo bolševizmo pergalės Rusijoje poveikį, kas lėmė ne visai vienareikšmišką lietuvių socialdemokratijos santykį su moderniojo Lietuvos valstybingumo kūrimo procesu 1917–1919 m..

Tad monografijoje rekonstruodami ir analizuodami istorinės lietuvių socialdemokratijos, pirmiausia besireiškusios LSDP pavidalu, idėjinę-politinę raidą Lietuvos valstybingumo (at)kūrimo laikotarpiu, kartu tirdami ir jos santykį su moderniojo Lietuvos valstybingumo tapsmu prisidedame ir prie pastarojo istorinių tyrimų apskritai, ir taip pat, apskritai, prie politinių partijų, šiuo atveju socialistinių, santykio su valstybingumo atkūrimo procesais tyrimų.

Kitas šio tyrimo temos pasirinkimo ir jos aktualumo motyvas skatinęs pasirinkti būtent socialdemokratinės partijos (socialdemokratinio judėjimo) istorinį tyrimą buvo socialdemokratijos, kaip politinio judėjimo, vaidmuo XX a. Vakarų Europos šalių istorijoje. Kaip žinia, nuo XIX a. pabaigos daugelyje Europos šalių tuo metu įsikūrusios socialdemokratų partijos nepaliaujamai didino savo politinę įtaką visuomenėje, o tose šalyse, kur vyko parlamentų rinkimai, labai sparčiai augo jų rinkėjų bei jų frakcijų narių įvairių šalių parlamentuose skaičius. XX a., ypač jo antroje pusėje, socialdemokratija suvaidino svarbų vaidmenį kuriant socialinę gerovės valstybę Vakarų Europos šalyse. Jau pati aplinkybė yra pakankamas motyvas tyrinėti socialdemokratinę partijų istoriją.

Tiesa, Lietuvoje, kaip ir apskritai Vidurio ir Rytų Europos šalyse, šios partijos dėl įvairių priežasčių tokio vaidmens kaip Vakarų Europos šalyse nesuvaidino. XX a. šios Rytų ir Vidurio Rytų Europos regiono šalyse įsiviešpatavo (pro)sovietinis komunizmas. Iš socialdemokratijos santykio su pastaruoju, iš jų skirties, ginčų ir kovos XX a. išplaukia ir dar vienas šios monografijos tyrimo objekto pasirinkimo ir jo aktualumo motyvas. Tuo labiau, kad sovietinio komunizmo režimas deformavo daugelio esminių socializmo kaip ideologijos sąvokų supratimą, taip pat ir pačios socialdemokratijos sąvokos supratimą. Kelis dešimtmečius trukęs socialdemokratinio judėjimo Lietuvoje pertrūkis ir kiti iš sovietinio komunistinio totalitarinio režimo egzistavimo išplaukę veiksniai iš dalies lėmė itin rimtas pokomunistinės socialdemokratijos ideologinės tapatybės problemas, pačios sąvokos supratimo transformaciją ir paties socialdemokratijos reiškinių mutaciją.

Viena iš tai lėmusių priežasčių, išplaukusių iš minėto socialdemokratinio judėjimo raidos pertrūkio ir komunistinio režimo egzistavimo pasekmių, yra menkos, fragmentiškos, eklektiškos, o kartais tiesiog

iškreiptos, sovietinių vadinamųjų visuomeninių mokslų „deformuotos“ žinios apie socialdemokratijos istorinę tradiciją, tiesiog apie pačią socialdemokratijos istoriją. Akivaizdu, kad dėl to yra reikalingi socialdemokratijos istorinės tradicijos, atskirų jos raidos tarpsnių, etapų tyrinėjimai.

Lietuvos (lietuvių) socialdemokratijos ideologinės-politinės raidos plačiame europinės socialdemokratijos raidos fone ir kontekste tyrimas ir rekonstravimas monografijoje pasirinktu istoriniu laikotarpiu padeda geriau suvokti tiek to meto Lietuvos, tiek Europos socialdemokratiją, prisideda prie jos istorinės raidos supratimo ir, savaime suprantama, prie jos istorijos tyrimų konkrečiu laikotarpiu ir konkrečioje erdvėje.

Šalia čia aptartų šio monografinio tyrimo temos pasirinkimo ir aktualumo motyvų reikia, be abejo, pažymėti ir tokį itin svarbų motyvą, kaip istoriografinė temos ištyrimo būklė.

ISTORIOGRAFIJA

Nors monografijos objektas yra lietuvių socialdemokratijos ideologinė-politinė raida Lietuvos moderniojo valstybingumo sukūrimo laikotarpiu, tačiau apibrėžiant, kaip minėta apibrėžiant jos objektą, monografijoje (2.2 skyriuje) apžvelgiama ir LSDP istorija iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios. Todėl ir tyrinėjamo istorinio laikotarpio lietuvių socialdemokratijos istoriografija monografijoje yra nagrinėjama platesniame Lietuvos socialdemokratijos istoriografijos kontekste. Kaip žinia, visą šią istoriografiją galima padalinti į nekomunistinę ir komunistinę istoriografijas.

Apibendrinant Lietuvos socialdemokratijos nekomunistinę istoriografiją iki Antrojo pasaulinio karo galima teigti, kad šiuo laikotarpiu lietuvių socialdemokratinio judėjimo istorija faktiškai daugiausia domėjosi ir jos istorijos klausimais rašė tik buvę aktyvūs ankstyvosios (XIX a. pabaigos – XX a. pradžios) LSDP veikėjai Alfonsas Moravskis, Mykolas Biržiška, Augustinas Janulaitis, taip pat tokiais XX a. pradžioje buvę ir visą tarpukario laikotarpį išlikę Steponas Kairys ir Kipras Bielinis. Dar paminėti LSDP nariais skirtingu metu buvę Jonas Biliūnas bei Vaclovas Bielskis. Iš visų čia minėtų socialdemokratų

labiausiai pažymėtinas A. Moravskis, kuris šalia daugelio nedidelių straipsnių 1901–1904 m. lenkiškai parašė didelės apimties, tik, deja, didžiąja dalimi likusią rankraštyje, „Lietuvos darbininkų judėjimo istoriją 1893–1902 m.“. 1931 m. A. Moravskis žurnale „Kultūra“, o vėliau ir atskira knygoje, remdamasis tik nedidele minėto didelio rankraščio dalimi, išspausdino specialią Lietuvos socialdemokratinio judėjimo pradžia skirtą studiją, kuri naujai išleista buvo 2006 m.

Specialių profesionalių istorikų darbų Lietuvos socialdemokratinio judėjimo istorija minėtu laikotarpiu nesulaukė. Visgi vienas dar XX a. pradžios žvilgsnis „iš šalies“ į tuo metu dar labai jaunos lietuvių socialdemokratijos istoriją savo analize vargu ar nusileidžia profesionalaus istoriko tyrimui. Turima mintyje M. Römerio 1908 m. publikuotos knygos, skirtos lietuvių tautos atgimimui, atitinkamas skyrius, kuriame pateikta vertinga lietuvių socialdemokratijos raidos iki 1905 m. analizė, nepraradusi savo vertės (kaip ir visa knyga) iki pat šių dienų. Savaiame suprantama, pagrindinio šioje monografijoje tyrinėjamo socialdemokratijos istorijos laikotarpio M. Römeris minėtoje knygoje negalėjo nagrinėti. Tiesa, jis tam tikrus itin glaustus, koncentruotus ir apibendrintus vertinimus ar tam tikras įžvalgas apie lietuvių socialdemokratų veiklos aspektus Pirmojo pasaulinio karo metais, kaip ir Seimų laikais yra pateikęs knygoje „Lietuvos konstitucinės teisės pasikaitos“ 1937 m..

Nors specialių, visuminių istorikų žvilgsnių į Lietuvos socialdemokratijos istoriją ar atskirus jos tarpsnius tarpukario Lietuvoje nebūta, tačiau apie Lietuvoje karo metais likusių socialdemokratų politinę laikyseną yra užsimenama istoriko Zenono Ivinskio bei istoriku, taip pat, buvusio P. Klimo tekstuose apie 1918 m. Vasario 16-osios akto genezę bei Lietuvos valstybės kūrimą.

Tarpukaryje apie lietuvių socialdemokratijos istoriją buvo daugiau rašyta, komunistinėje istoriografijoje. Jos pradininkai buvo vėlgi XX a. pradžios žymūs lietuvių socialdemokratijos veikėjai, Pirmojo pasaulinio karo metais tapę bolševikais komunistais Vincas Mickevičius-Kapsukas (toliau - V. Kapsukas) ir Zigmas Aleksa-Angarietis (Z. Angarietis).

Ypač daug tekstų, skirtų Lietuvos socialdemokratijos istorijai, buvo parašyta sovietinėje Lietuvoje. Socialdemokratijos istoriją Lietuvoje

pirmą kartą tyrinėti ėmėsi istorikai profesionalai. Tačiau ji sovietinėje Lietuvoje daugiausia buvo tyrinėta daugiausia tik vienu aspektu, tai yra kaip ji diferencijavosi idėjiniu požiūriu ir kaip jos vadinamasis kairysis, revoliucinis, internacionalistinis sparnas artėjo prie Rusijos bolševikų pažiūrų ir bendrų organizacinių ryšių. Istorikai turėjo išryškinti priešingumą tarp vadinamų „revoliucinės“ ir „oportunistinės“ srovių Lietuvos darbininkų judėjime. Vadinamasis, komunistų požiūriu, „oportunistinis ir nacionalistinis dešinysis socialdemokratų sparnas“ sovietinius socialdemokratijos istorijos tyrinėtojus „domino tik kritikos požiūriu“.

Visi apie socialdemokratijos istoriją rašę istorikai turėjo privalomai vadovautis Vladimiro Lenino suformuluota, itin bolševikiškai ideologizuota, bolševikų kovai prieš socialdemokratiją pajungta socialdemokratijos istorinės raidos koncepcija, kurią toliau plėtojo kiti bolševizmo – sovietinio komunizmo lyderiai, visų pirma Josifas Stalinas, o lietuvių socialdemokratinio judėjimo istorijos atžvilgiu XX a. I pusėje pritaikė V. Kapsukas ir Z. Angarietis.

Pagal šią koncepciją, kaip matome iš monografijos 1.2 skyriaus, socialdemokratijos istorija Lietuvoje, tiek apskritai, tiek ir konkrečiai Pirmojo pasaulinio karo metais, kaip ir socialdemokratijos istorija visame pasaulyje, pagaliau, kaip ir visa pasaulio istorija apskritai, buvo pateikiama per tuometinės totalitarinės komunistų partijos ideologijos prizmę. Jai buvo būdingas tendencingumas, iškraipymai, nutylėjimai, dirbtinis schematizavimas, supaprastinimai ir t. t.

Žinoma, reikia pastebėti, kad ne visų sovietinio laikotarpio istorikų tekstai, skirti Lietuvos socialdemokratijos istorijai, buvo parašyti vienuodai ideologizuotai. Kai kurių istorikų tekstai buvo mažiau ideologizuoti, mažiau tendencingi ir gerokai vertingesni faktografiškai. Čia paminėtini tam tikrą išliekamąją vertę turintys Vytauto Merkio, Antano Tylos, Edvardo Vidmanto tekstai. Visgi šiuose tekstuose dažniausiai nebuvo prieinama iki pagrindiniu šio monografijos objektu esančio lietuvių socialdemokratijos istorijos 1914–1919 m. laikotarpio.

Apibendrinant, galima teigti, kad sovietinės komunistinės istoriografijos apžvalga aiškiai parodė, kad iš šios istoriografijos susidaryti objektyvaus lietuvių (kaip ir pasaulinės) socialdemokratijos istorijos vaizdo neįmanoma.

Kalbant apie lietuvių išeivijoje pasirodžiusią istorinę literatūrą, tenka pažymėti, kad pirmaisiais dešimtmečiais po Antrojo pasaulinio karo lietuvių emigracijoje lietuvių socialdemokratijos istorijos iš istorikų faktiškai niekas specialiai netyrinėjo ir nerašė jos istorijos klausimais, išskyrus vieną proginį – laikraštinį Z. Ivinskio straipsnį. Tad, matyt, iš dalies ir dėl to žymūs prieškarinės LSDP veikėjai S. Kairys, K. Bielinis, M. Biržiška ir dar vienas kitas bandė užpildyti šią spragą darbais, kuriuose dėstydami savo atsiminimus bandė pretenduoti į istorinio pobūdžio apibendrinimus. Iš tiesų atskiri minėtų trijų LSDP veikėjų tekstų fragmentai galėtų pretenduoti į historiografinių pozicijų statusą.

XX a. 8–10 dešimtmečiuose lietuvių išeivijoje pasirodė ir keletas LSDP istorijai ar atskiriems jos veikėjams skirtų istorikų – L. Sabaliūno, D. Vasio, V. Krivicko, R. Žymantas, V. Trumpos – parašytų tekstų. Daugiausia šioje srityje pasidarbavo L. Sabaliūnas, kuris vėliau – 1990 m. anglų kalba išleido 1893–1914 m. LSDP istorijai skirtą knygą, kurią, matyt, galima laikyti rimčiausiu ir vertingiausiu šiam LSDP istorijos laikotarpiui skirtu publikuotu istoriniu tyrimu. Kaip rodo čia minėtų istorikų tekstų pavadinimai, išskyrus V. Krivicko, glaustai apžvelgusio LSDP programinių nuostatų kaitą, kituose tekstuose „neprieinama“ prie monografijoje pagrindiniu objektu esamo tyrinėjamo istorinio laikotarpio.

Žinoma, kalbant apie lietuvių išeivijoje parašytus tekstus reikia paminėti, kad vienaip ar kitaip trumpai apie Lietuvos socialdemokratų ideologines-politines nuostatas, jų politinę laikyseną vienu ar kitu klausimu, tiek pagrindiniu čia tyrinėjamu LSDP istorijos laikotarpiu, tiek XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje apskritai, buvo daugiau ar mažiau fragmentiškai užsimenama Prano Čepėno, Jono Švobos, Juozo Jakšto darbuose skirtuose tam tikriems Lietuvos istorijos laikotarpiais, taip pat tarpukario Lietuvos politiniams veikėjams ne socialdemokratams skirtose 1.5 monografijos skyriuje minimose knygose, taip pat ten pat minimose dar kai kuriose išeivijoje išleistose knygose bei straipsniuose. Apie atskirus socialdemokratų buvo rašoma įvairiuose Bostono „Lietuvių enciklopedijos“ tomuose.

Svarbiausias išeivijoje lietuvių socialdemokratijos istorijai skirtas darbas buvo išeivijos politinio socialdemokratų veikėjo Juozo Vilčins-

ko parašyta ir 1985 m. išleista Lietuvos socialdemokratijos istorijos nuo jos atsiradimo iki knygos išleidimo laiko istorinė apybraiža. Rašydamas šią apybraižą, rinkdamas jai medžiagą J. Vilčinskas, būdamas ne istorikas, padarė tikrai nemažą darbą, ypač turint mintyje tai, kad jis turėjo ribotas galimybes pasinaudoti daugeliu istorinių šaltinių. Visgi istorinės apybraižos tekstas ne vienoje vietoje, taip pat ir kalbant apie monografijoje nagrinėjamą laikotarpį, pasižymi fragmentiškumu, jam trūksta sistemiskumo, išsamumo, pasitaiko faktinių netikslumų (žr. monografijos p. 142–145). Tačiau nereikia pamiršti, kad J. Vilčinskas buvo ne istorikas, o inžinierius ir kad jis visgi buvo pirmasis ir kol kas vienintelis autorius, mėginęs vienoje ir vieno autoriaus parašytoje knygoje pristatyti visą LSDP istoriją.

Baigdami aptarti lietuvių išeivijoje pasirodžiusius tekstus, galime teigti, kad profesionaliai išeivijos lietuvių istorikų tėra nagrinėtas (išskyrus dalinę V. Krivicko išimtį) tik pirmasis LSDP istorijos raidos etapas, tai yra laikotarpis nuo XIX a. pabaigos iki Pirmojo pasaulinio karo.

Tenka pastebėti, kad ir Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo daugiausia buvo tyrinėtas pradinis lietuvių socialdemokratijos istorijos laikotarpis. Visų pirma čia paminėtina nepublikuota istoriko Arūno Vyšniausko 1993 m. apginta daktaro laipsniui gauti skirta disertacija tema „Lietuvos socialdemokratijos idėjinė-politinė raida 1893–1899 m.“, kuri pratęsė dar iki nepriklausomybės atkūrimo, tačiau jau iš esmės jos atkūrimo proceso metu ar pačiose jo išvakarėse įvairiuose moksliniuose leidiniuose pradėtas publikuoti šio istoriko straipsnius. Tiek minėta disertacija, kaip rodo jau pats jos pavadinimas, tiek ir daugelis minėtų straipsnių yra skirti LSDP idėinei-politinei raidai XIX a. pabaigoje. Iš esmės iš A. Vyšniausko tekstų tik straipsnis „RSDDP ir imperijos „kultūringesniųjų“ sričių socialdemokratai“, kuriame glaudžiai apibūdinami RSDDP ir Lietuvos socialdemokratų santykiai Pirmojo pasaulinio karo metais, šiek tiek aptaria kai kuriuos pagrindinės šios monografijos problematikos fragmentus.

A. Vyšniausko tekstai skirti Lietuvos socialdemokratijos istorijos pradžiai (dar išskyrus Ž. Kriaučiūnienės straipsnį, skirtą LSDP ir Lenkijos socialistų partijos santykiams) buvo iš esmės vieninteliai specialiai lietuvių socialdemokratijos istorijai skirti tekstai iki šios monografijos autoriaus darbo prie jos metu publikuotų mokslinių straipsnių.

Tiesa, būta LSDP istorijai, atskiriems jos aspektams ar fragmentams skirtų publikuotų konferencijų pranešimų ar jų tezių, mokslo populiarinimo straipsnių, biografinių straipsnių (biogramų).

Apie socialdemokratų nuostatas ar laikyseną tam tikrų įvykių metu buvo užsimenama įvairiems XX a. pradžios – XX a. pirmos pusės Lietuvos istorijos procesams, visuomeninėms-politinėms struktūroms, įvykiams, kitoms politinėms partijoms bei istorinėms asmenybėms skirtuose tekstuose (E. Gimžausko, R. Lopatos, R. Klimavičiaus, R. Miknio, A. Eidinto, Č. Laurinavičiaus, M. Maksimaičio, D. Staliūno, T. Balkelio, E. Motiekos, A. Liekio, V. Lukoševičiaus ir kt.). Žinoma, reikia paminėti itin žymiems Lietuvos socialdemokratijos istorijos veikėjams S. Kairiui ir M. Biržiškai skirtas Gedimino Ilgūno ir Vyginto Broniaus Pšibilskio knygas, kuriose natūraliai skiriamas tam tikras dėmesys ir pagrindiniu šio monografinio tyrimo objektu esančiam lietuvių socialdemokratijos istorijos laikotarpiui.

Baigiant aptarti lietuvių socialdemokratijos istorijos tyrimų būklę po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo tenka pažymėti, kad, nors apie įvairius šios istorijos aspektus fragmentiškai ar labai apibendrintai yra užsimenama daugelyje tekstų, tačiau pagrindiniu šios monografijos objektu esanti lietuvių socialdemokratijos raidos 1914–1919 m. problematika iki šiol, ypač savo visumoje, nebuvo pakankamai visapusiškai ir sistemiškai ištyrinėta.

Apibendrinami visą istorinės lietuvių socialdemokratijos istoriografiją ir atsižvelgdami į tai, kad pradinis lietuvių socialdemokratijos istorijos laikotarpis yra palyginti plačiai ir rimtai tyrinėtas istorikų A. Vyšniausko bei L. Sabaliūno, galime teigti, kad kalbant apie atskirą LSDP istorijos laikotarpį ištyrimo būklę ir atsižvelgiant į itin ideologizuotos ir dėl to tendencingos bei neobjektyvios sovietinės istoriografijos ypatybes ir jų pasekmes lietuvių socialdemokratijos istoriografijai, pirmiausiai būtina dėl ką tik minėtų aplinkybių (taip pat ir minėtų temos aktualumą pagrindžiančių motyvų) naujai sistemiškai ir visapusiškai ištirti Pirmojo pasaulinio karo metų bei pirmųjų pokario metų lietuvių socialdemokratijos istoriją.

Būtent tam ir yra skirtas šis monografinis tyrimas. Tai padarius bus galima pereiti prie visapusiškų ir sistemiškų vėlesnių Lietuvos socialdemokratijos istorijos laikotarpių tyrinėjimo.

MONOGRAFIJOS TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Monografijos tikslas yra ištirti, rekonstruoti ir išanalizuoti Lietuvos (lietuvių) socialdemokratijos ideologinę-politinę raidą Lietuvos valstybingumo (at)kūrimo proceso laikotarpiu XX a. antrojo dešimtmecio antroje pusėje.

Tam, kad būtų pasiektas šis tikslas, šiam istoriniam tyrimui yra keliami tokie **uždaviniai**:

- 1) Išnagrinėti tyrinėjamo laikotarpio Lietuvos socialdemokratijos tiek komunistinę, tiek nekomunistinę istoriografiją platesniame socialdemokratijos istorijos Lietuvoje istoriografijos kontekste, specialų dėmesį atkreipiant į sovietinės istoriografijos, skirtos socialdemokratijos istorijai, ypatybes bei atsiradimo ir raidos aplinkybes.
- 2) Glaustai ir koncentruotai, tačiau, kita vertus, ir palyginti informatyviai apibūdinti europinės socialdemokratijos ideologinę-politinę raidą XIX a. pabaigoje–XX a. pirmame ketvirtyje.
- 3) Glaustai rekonstruoti lietuvių socialdemokratijos ideologinę-politinę raidą iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios.
- 4) Išnagrinėti Lietuvoje likusios lietuvių socialdemokratijos dalies politines nuostatas ir laikyseną ir jų pokyčius prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui ir Vokietijai okupavus Lietuvą.
- 5) Išanalizuoti Lietuvoje veikusių LSDP narių santykį su Lietuvos Tarybos kūrimo procesu ir jų politinę laikyseną šią tarybą sukūrusioje Lietuvių konferencijoje Vilniuje 1917 09 18–22.
- 6) Rekonstruoti LSDP ideologines-politines nuostatas 1917 m. pabaigoje–1918 m. remiantis jos šiuo laikotarpiu leistu „Darbo balso“ laikraščiu.
- 7) Aptarti Lietuvos Tarybos narių socialdemokratų S. Kairio ir M. Biržiškos politinę veiklą ir parodyti jų santykį su 1918 m. vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Aktu ir Lietuvos valstybingumo atkūrimo procesu apskritai.
- 8) Apibūdinti už Lietuvos ir Rusijos imperijos ribų – Škotijoje ir JAV pasireiškusį vadinamosios tarptautinių („internacionalistinių“) socialdemokratų srovės lietuvių socialdemokratiniam judėjime tapsmą.

- 9) Išanalizuoti Rusijoje 1916–1918 m. pasireiškusias lietuvių socialdemokratijos raidą, jos idėjinę-politinę evoliuciją ir diferenciaciją, atskirai išskiriant lietuvių socialdemokratų nuostatų ištyrimą: a) laikotarpiu iki 1917 m. pavasario pabaigoje įvykusio Rusijos lietuvių Seimo; b) šio Seimo darbo metu; c) laikotarpiu nuo šio Seimo darbo pabaigos iki bolševikų atėjimo į valdžią Rusijoje; d) nuo bolševikų atėjimo į valdžią Rusijoje iki 1918 m. vasaros imtinai.
- 10) Apibūdinti socialdemokratinio judėjimo idėjinę-politinę ir organizacinę diferenciaciją Lietuvoje 1918 m. laikotarpiu iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos, parodant, kaip dalis socialdemokratinio judėjimo Lietuvoje transformavosi į komunistinį judėjimą.
- 11) Aptarti LSDP ideologinei-politinei tradicijai likusių ištikimų lietuvių socialdemokratų politines nuostatas ir santykį su valstybingumo atkūrimo procesu nuo S. Kairio ir M. Biržiškos pasitraukimo iš Lietuvos Tarybos iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos.
- 12) Rekonstruoti LSDP ideologines nuostatas ir santykį su Lietuvos valstybingumo (at)kūrimo procesu iš karto po Pirmojo pasaulinio karo pabaigos 1918 m. lapkričio mėnesį.
- 13) Ištirti LSDP idėjinę politinę raidą 1918 m. gruodžio mėnesį.
- 14) Išnagrinėti 1919 m. pirmaisiais mėnesiais pasireiškusią LSDP idėjinę-politinę ir organizacinę krizę ir jos priežastis.
- 15) Aptarti LSDP ir europinės socialdemokratijos tradicijai likusių ištikimų Lietuvos socialdemokratų politinę laikyseną Lietuvos politiniame gyvenime nuo 1919 m. pavasario iki tų metų pabaigos.
- 16) Išnagrinėti LSDP organizacinio atsikūrimo pradžią ir išanalizuoti ideologines-politines nuostatas 1919 m. antroje pusėje.

MONOGRAFIJOS STRUKTŪRA

Monografiją sudaro įvadas, šešios panašios apimties dalys, išvados bei šaltinių ir literatūros sąrašas ir reziumė anglų kalba. Kiekviena iš šešių monografijos dalių sudaryta iš keleto skyrių.

Pirmoji monografijos dalis, kaip jau minėjome, yra skirta aptarti tyrinėjamo laikotarpio lietuvių socialdemokratijos istoriografiją platesniame tokios istoriografijos kontekste. Vienas iš šios dalies skyrių

yra skirtas sovietinio komunizmo ideologijai būdingos ir sovietinei istoriografijai privalomos komunistinės socialdemokratijos istorinės raidos koncepcijos ir jos kaitos apibūdinimui. Tai reikalinga tam, kad būtų geriau suvokiamos komunistinės lietuvių socialdemokratijos istoriografijos ypatybės.

Antroji dalis yra savotiška įvadinė dalis į toliau einančias keturias pagrindines dalis, skirtas tiesiogiai pagrindiniam šios monografijos objektui tyrinėti. Ji susideda iš dviejų skyrių, kurių pirmas skirtas apibūdinti europinės socialdemokratijos ideologinę-politinę raidą XIX a. pabaigoje–XX a. pirmame ketvirtyje, o antras skirtas apibūdinti lietuvių socialdemokratijos istorinę raidą nuo jos atsiradimo XIX a. iki Pirmojo pasaulinio karo.

Trečioji monografijos dalis yra skirta Lietuvoje likusios LSDP dalies politinių nuostatų bei politinės laikysenos nuo Pirmojo pasaulinio karo pradžios 1914 m. iki apytiksliai 1918 m. vidurio, tai yra iki socialdemokratų pasitraukimo iš Lietuvos Tarybos darbo, analizei.

Ketvirtoji dalis yra skirta už Lietuvos ribų Pirmojo pasaulinio karo metais atsidūrusios lietuvių socialdemokratijos dalies idėjinei-politinei ir organizacinei raidai nagrinėti.

Penktoji knygos dalis yra skirta apibūdinti ir analizuoti lietuvių socialdemokratijos idėjinę-politinę bei organizacinę raidą Lietuvos teritorijoje nuo 1918 m. pavasario–vasaros iki 1918 m. pabaigos.

Šeštoji – paskutinioji šio istorinio tyrimo dalis yra skirta aptarti lietuvių socialdemokratijos idėjinę-politinę bei organizacinę raidą nuo 1919 m. pradžios iki 1919 m. pabaigos–1920 m. pradžios.

Monografijos pabaigoje pateikiamos, išvados, šaltinių bei literatūros sąrašai, asmenvardžių rodyklė ir reziumė anglų kalba.

METODAI

Monografiniame tyrime buvo naudojami įvairūs **metodai**. Pirmojoje dalyje, skirtoje Lietuvos socialdemokratijos istoriografijai, buvo naudoti istoriografijos analizės ir sintezės metodai. Antrojoje dalyje skirtinga apimtimi buvo naudojami indukcinio apibendrinimo, sintezės, [istorinis] lyginamasis, analizės bei tradicinis istorinis metodai. Monografijos objekto pagrindą sudarančiose trečiojoje–šeštojoje jos

dalyse daugiausia naudotas tradicinis istorinių šaltinių analize paremtas istorinis metodas, nors taip pat buvo naudojami ir kiti antrojoje dalyje minėti metodai.

Šis tradicinis istoriniams tyrimams istorinių šaltinių analize paremtas metodas gana plačiai naudotas tiek dėl iš darbo pavadinimo išplaukiančios tematikos pobūdžio, tiek ir dėl monografijos problematikos istoriografinės ištyrimo būklės. Tam, kad daugiausia būtų naudojami kokie nors kiti metodai, reikėtų, kad būtų išleisti darbai, rekonstruojantys istorinį-empirinį lietuviškosios socialdemokratijos ideologinės-politinės bei organizacinės raidos vaizdą, kurių ligi šiol beveik nebuvo.

Atsižvelgiant į tai, kad tradicinis istorinis metodas kaip pagrindinis pasirinktas daugumoje monografijos dalių, galima teigti, kad monografija didžia dalimi yra paremta istorizmu ir jo metodologine nuostata arba principu kiekvieną praeities reiškinį individualizuoti, aiškinti ir suprasti jo epochos kontekste. Monografijoje remiamasi hermeneutine tyrinėjimo strategija, kuriai, anot istorijos mokslo teoretiko Jörno Rūseno, būdingas rėmimasis „didelę reikšmę turinčiais šaltiniais, kuriuose atsispindi buvusios žmogaus veiklos apibrėžtumas ir veikėjų savivoka“.

MONOGRAFINIO TYRIMO NAUJUMAS

Monografinio tyrimo naujumas yra tas, kad jame pirmą kartą išsamiai ir sistemiškai nagrinėjamos lietuvių socialdemokratų ideologinės-politinės nuostatos, veiklos būdai bei politinės laikysenos pavidalai ir jų evoliucija Pirmojo pasaulinio karo bei pirmais pokario metais (1914–1919 m.) tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų. Jeigu apie lietuvių socialdemokratų dalyvavimą Lietuvos Tarybos veikloje, santykį su Vasario 16-osios akto priėmimu, taip pat ir jų santykį su Lietuvos Tarybos išrinkimu, dalyvavimą bendroje lietuvių politinėje veikloje 1915–1918 m. buvo ar apibendrintai, ar epizodiškai ir fragmentiškai rašoma įvairioje kontekstinėje literatūroje, tai apie jų ideologinių-politinių nuostatų evoliuciją bei jų diferenciaciją 1918 m lapkričio–gruodžio mėnesiais, taip pat ir visais 1919 m. beveik nebuvo rašyta. Taip pat pirmą kartą nekomunistinėje istoriografijoje išsamiau pristatomos

ir nagrinėjamos lietuvių socialdemokratų politinės nuostatos 1917–1919 m., išdėstytos „Darbo balso“ laikraštyje, probolševikinės srovės tapsmas lietuvių socialdemokratiniam judėjimui, pastarojo idėjinė-politinė bei organizacinė raida Rusijoje 1916–1918 m., lietuvių komunistinio judėjimo atsiradimas.

Be to, monografijoje išsamiausiai ir sistemiškiausiai ligšiolinėje istoriografijoje aptariama tiek nekomunistinė, tiek komunistinė Lietuvos (lietuvių) socialdemokratijos istoriografija (1.1, 1.3–1.6 skyriai) bei pirmą kartą nekomunistinėje lietuviškoje istoriografijoje apžvelgiama sovietinio komunizmo ideologijai būdinga, komunistinę socialdemokratijos istoriografiją nulėmusi socialdemokratijos istorinės raidos koncepcija, jos susiformavimas, raida ir evoliucija bei įtaka sovietinės socialdemokratijos istoriografijos raidai (1.2 skyrius).

Taip pat pirmą kartą posovietinėje istoriografijoje parodomas palyginti informatyvus ir kartu indukciškai apibendrinantis, sintezės bei istoriniu lyginamuoju metodais paremtas europinės socialdemokratijos ideologinės-politinės raidos vaizdas XIX a. pabaigoje–XX a. pirmame ketvirtyje (2.1 skyrius). Taip pat pateikiama monografijos rengimo metu jau poroje tekstų šiek tiek siauresniais pavidalais išdėstyta vėlgi palyginti informatyvi ir kartu indukciškai apibendrinanti, sintezės bei [programų kaitos] analizės metodais paremta Lietuvos (lietuvių) socialdemokratijos istorinės raidos XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje (iki 1914 m.) apžvalga (2.2 skyrius).

ŠALTINIAI

Rengiant monografiją buvo naudotasi įvairiais **istoriniais šaltiniais**, kuriuos tradiciškai galima sugrupuoti į tokias grupes, kaip: publikuoti šaltiniai, nepublikuoti šaltiniai (archyviniai dokumentai), spauda ir dienoraščiai bei atsiminimai. Šių įvairių šaltinių grupių aptarimui monografijos įvade skiriama 15 puslapių (p. 30–44, visas jų sąrašas p. 772–778).

Iš pradžių yra aptariama spauda – labai svarbus šaltinis tyrinėjant kurio nors istorinio politinio judėjimo (istorinės politinės partijos) ideologiją (ypač marksistinė socializmo teorija besivadovaujančios socialdemokratinės partijos ideologiją ir politiką). Rengiant monografiją susi-

pažinta ir atsižvelgiant į rastos informacijos kiekį [ir kritiškai įvertinus rastą informaciją] atitinkamai remtasi tiek pačių to meto įvairiose šalyse pasireiškusių lietuvių socialdemokratų laikraščiais ir žurnalais, tiek kitų to meto politinių srovių ar partijų spauda. Taip pat peržiūrėta ir laikotarpio iki 1914 m. socialdemokratų spauda, ir vėlesnių laikotarpių (po 1919 m.) socialdemokratų bei komunistų spaudos leidiniai (šiuo atveju tai buvo reikalinga ieškant retrospektyvių lietuviškosios socialdemokratijos raiškos 1914–1919 m. pristatymų ir vertinimų).

Kalbant apie publikuotus istorinius dokumentus pirmiausiai yra pažymėtini tokie atskiriems monografijos skyriams itin svarbūs buvę publikuoti istoriniai šaltiniai kaip: 1991 m. istorikų Alfonso Eidinto ir Raimundo Lopatos išleisti „*Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918 m.*“ (nauji šių dviejų istorikų parengti dokumentų rinkiniai pasirodė jau monografiją atidavus į leidyklą); taip pat P. Klimo 1919 m. Berlyne vokiečių kalba bei istoriko E. Gimžausko 2006 m. išleisti dokumentų rinkiniai skirti nepriklausomos Lietuvos valstybės genezei Pirmojo pasaulinio karo metais. Monografijos 4.2–4.5 skyriams svarbūs publikuoti šaltiniai yra pateikiami lietuvių bolševikų 1918 m. išleistuose įvairaus pobūdžio dokumentų ir kitokių šaltinių rinkiniuose „*Lietuviai bolševikai 1917 m. Rusijoje*“ ir „*Lietuvos social-patriotai*“. Monografijos 5.1 skyriui itin vertingas publikuotas šaltinis buvo „*RKP(b) Lietuvių sekcijų Centro biuro protokolai*“. Tam tikrų naudingų istorinių šaltinių buvo galima rasti ir įvairiuose kituose istorinių dokumentų rinkiniuose. Monografijai reikšmingų ir svarbių publikuotų istorinių šaltinių yra paskelbta ir knygoje, kurių pagrindinę dalį sudaro tekstai, priskirtini ketvirtajai šaltinių grupei – dienoraščiams ir atsiminimams, taip pat ir jau aptartoje šaltinių grupėje – spaudoje. Prie publikuotų istorinių šaltinių, kuriais naudotasi rengiant šį darbą, priskirtinos ir pačių lietuvių socialdemokratų publikuotos LSDP programos, taip pat kitų šalių socialdemokratinių partijų programiniai bei kitokie ideologinės nuostatos atspindintys istoriniai dokumentai, taip pat politinių veikėjų tekstai, kurie buvo naudingi rašant 2.1 skyrių.

Rengiant šią monografiją susipažinta ir su įvairiuose istorinių dokumentų archyvuose bei įvairių bibliotekų rankraščių skyriuose esančiais nepublikuotais archyviniais istoriniais šaltiniais. Naudotasi Lie-

tuvos ypatingajame archyve Lietuvos komunistų partijos dokumentų skyriuje (LYA LKP DS), Lietuvos centriniame valstybiniame archyve (LCVA), taip pat Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (LMAB RS), Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje (LNMMB RS) ir Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (VUB RS) esančiais dokumentais bei kitais istoriniais šaltiniais, kurie vienaip ar kitaip parodo LSDP ideologines-politines nuostatas, šios partijos ar atskirų jos atstovų politinę veiklą tyrinėjamu laikotarpiu.

Ketvirtoji grupė šaltinių yra publikuoti tyrinėjamo laikotarpio lietuvių socialdemokratijos veikėjų bei kitų to meto partijų ar ir neparitinių valstybės veikėjų atsiminimai ar atsiminimų pobūdžio literatūra bei kai kurių to meto veikėjų dienoraščiai. Be jau aptariant istoriografiją akcentuotų S. Kairio, K. Bielinio, taip pat M. Biržiškos, P. Klimo atsiminimų, kaip svarbus šios grupės šaltinis pažymėtinas 1988 m. Čikagoje išleistas P. Klimo „Dienoraštis“.

IŠVADOS

Išnagrinėjus Lietuvos socialdemokratijos istoriografiją, išsamiau susipažinus su europiniu socialdemokratijos, kaip politinio judėjimo raidos kontekstu ir išsamiai ir sistemiškai ištyrus, rekonstravus ir išanalizavus Lietuvos (lietuvių) socialdemokratijos ideologinę politinę raidą Pirmojo pasaulinio karo bei pirmaisiais pokario metais (1914-1919 m.) monografijoje prieinama prie **toliau pateikiamų išvadų**.

1. Sovietiniu laikotarpiu komunistinėje literatūroje socialdemokratijos istorijai buvo skirta palyginus daug dėmesio. Tačiau susipažinimas su komunistine tiek lietuvių, tiek apskritai socialdemokratijos istoriografija, ir ypač tyrinėjamo laikotarpio istoriografija, leidžia teigti, kad ji iš esmės nekvestionuodama turėjo remtis V. Lenino suformuota ir kitų rusiškojo bolševizmo – sovietinio komunizmo lyderių ir ideologų plėtota ir kažkiek (tačiau ne fundamentaliai) koreguota socialdemokratijos istorinės raidos schema-koncepcija, kuri buvo tapusi sudėtine sovietinio komunizmo ideologijos dalimi. Taigi socialdemokratijos istorija buvo pateikiama per totalitarinės komunistų partijos

ideologijos prizmę. Tad suprantama, kad tiek apskritai Lietuvos socialdemokratijos istoriografijai, tiek monografijoje tyrinėjamo Lietuvos socialdemokratijos istorinės raidos laikotarpio istoriografijai buvo būdingas ideologizuotumas, tendencingumas, iškraipymai, nutylėjimai, dirbtinis schematizavimas, supaprastinimai ir t. t.

2. Susipažinus su monografijoje tyrinėjamo laikotarpio Lietuvos socialdemokratijos istorijos tyrimų būkle galima teigti, kad minėta istorija nekomunistinėje (tarpukario, emigracijos bei laikotarpio po 1990 m. kovo 11-osios) istorinėje literatūroje iki šios monografijos nebuvo nuosekliai, visapusiškai ir sistemaiškai ištyrinėta. Galima taip pat teigti, kad nemaža dalimi tai pasakytina ir apie Lietuvos (lietuvių) socialdemokratijos istoriją apskritai, išskyrus gal tik daugiau tyrinėtą (A. Moravskio, L. Sabaliūno, A. Vyšniausko darbai) pradinį šios istorijos laikotarpį XIX a. pabaigoje, iš dalies (tik iš dalies) ir XX a. pradžios laikotarpį (iki 1914 m.). Atsižvelgiant į tai ir į tai, jog sovietinės komunistinės istoriografijos apžvalga aiškiai parodė, kad iš šios istoriografijos susidaryti objektyvaus Lietuvos (lietuvių) socialdemokratijos istorijos vaizdo (kaip ir pasaulinės socialdemokratijos istorijos vaizdo) neįmanoma, yra akivaizdu, kad Lietuvos socialdemokratijos istorija reikalauja naujų objektyvių jos tyrimų.

3. Kadangi XIX a. pabaigoje atsiradusi LSDP ideologinių-programinių nuostatų požiūriu buvo tarptautinės kilmės partija bei tarptautinio socialistinio – socialdemokratinio judėjimo dalis, tai vienas iš šios monografijos skyrių buvo skirtas apibendrintam koncentruotam žvilgsniui į pastarojo judėjimo ideologinės bei politinės raidos bruožus XIX a. III trečdalyje – XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. Tai apžvelgus apibendrintai galima teigti, kad susijungus darbininkų judėjimui ir socializmui atsiradusi ir nuo XIX a. pabaigos–XX a. pradžios ne tik visose Europos šalyse, bet ir daugelyje šalių už Europos ribų pasireiškusi, dominavusios tendencijos požiūriu marksistinė socializmo doktrina besivadovavusi socialdemokratija nepaliaujamai didino savo politinę ir visuomeninę įtaką. Nors Pirmojo pasaulinio karo metais socialdemokratiją ištiko idėjinė-politinė bei organizacinė krizė, besitęsusi ir pirmaisiais pokario metais, ir nors socialdemokratijai rimtą

iššūkį metė rusiškasis bolševizmas, jo pergalė Rusijoje bei tarptautinio komunistinio judėjimo atsiradimas, tačiau ji (socialdemokratija) daugelyje šalių išlaikė didelę įtaką darbininkų klasei ir kurį laiką toliau didino savo politinę įtaką, nors ilgainiui vienur anksčiau, kitur vėliau daugelyje šalių susidūrė su fašizmo/nacizmo ir dešiniųjų autoritarinių režimų įsigalėjimu ir patyrė rimtų politinių pralaimėjimų.

4. Lietuvos socialdemokratijos atsiradimui ir raidai XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje įtakos turėjo tiek bendros įvairių šalių socialdemokratinė judėjimų, partijų atsiradimą lėmusios priežastys (kapitalistinių socialinių ekonominių santykių ir struktūrų formavimasis, darbininkų judėjimo radimasis, socialistinių idėjų sklaida), tiek ir specifinės su Lietuvos padėtimi susijusios aplinkybės - agrarinis krašto pobūdis, vėluojantis kapitalistinių santykių formavimasis, Lietuvos gyventojų, ypač miestų ir Vilniaus, tautinė sudėtis (etninis įvairumas), Lietuvos buvimas Rusijos imperijos sudėtyje, pastarosios autokratinė politinė sistema bei vykdoma nacionalinės sprespaudos politika, taip pat iš dalies ir kaip reakcija į pastarąją atsiradę ir besireiškiantys tautinio atgimimo bei tautinio judėjimo procesai. Lietuvių socialdemokratiją reprezentavusios LSDP ideologinėms-programinėms nuostatomis XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, kaip ir daugelio kitų Europos šalių socialdemokratinėms partijoms, buvo būdingas rėmimasis marksistine visuomenės raidos analize ir, bent jau didžiąją minimo laikotarpio dalį, kaip ir nemažai daliai savo valstybingumo neturinčių Vidurio ir Rytų Europos kraštų socialistinių partijų buvo charakteringas pasisakymas už savo tautų nacionalinį išsivadavimą kaip jų socialinio išsivadavimo prielaidą. Pasisakydama už Lietuvos išsivadavimą iš Rusijos imperijos, atsiskyrimą nuo jos ar laisvos federacijos (konfederacijos?) forma, ar „nepriugulmingos respublikos“ forma, lietuvių socialdemokratija XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje tapo sudedamąja lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimo dalimi, o 1905 m. Lietuvoje prasidėjus tautinei revoliucijai LSDP jos metu, įvairių istorikų vertinimais, tapo aktyviausia, veikliausia ir labiausiai politinių įvykių tėkmę lemiančia politine jėga, įtakingiausia lietuvių visuomenėje organizacija. Tačiau revoliucijos pralaimėjimas sudavė stiprų smūgį tiek LSDP kaip organizacijai, tiek ir jos veiklos galimybėms ir įtakai visuomenėje bei

atsiliepė ir programinėms nuostatomis - 1907 m. LSDP VII suvažiavime buvo pasisakyta už Lietuvos autonomiją Rusijos sudėtyje. Tokiu programiniu reikalavimu dėl politinės Lietuvos ateities LSDP vadovosi iki Pirmojo pasaulinio karo.

5. Pirmojo pasaulinio karo pradžia bei Vokietijos įvykdyta Lietuvos okupacija lėmė tai, kad čia likusiems dar nuo prieškarinio laikotarpio sudėtingoje, organizacinės bei politinės veiklos galimybių ir aplinkybių požiūriu, būklėje esantiems lietuvių socialdemokratams susidarė prielaidos pakoreguoti savo politines programines nuostatas dėl Lietuvos ateities. Prognozuodami karo nulemtą Europos politinio žemėlapių pokyčių galimybę, jie atsisakė 1907 m. VII suvažiavime į partijos programą įrašyto Lietuvos autonomijos Rusijos imperijos sudėtyje reikalavimo ir sugrįždami prie partijos pirmosios programos „dvasios“ labai aiškiai ir, matyt, šiek tiek, nors nežymiai anksčiau bei radikaliau už kitas Lietuvoje tuo metu pasireiškusias lietuvių politines jėgas pradėjo pasisakyti už nepriklausomos demokratinės Lietuvos Respublikos sukūrimo siekį bei aktyviai, kiek leido galimybės, populiarino šį siekį visuomenėje, taip pat prisidėjo (nors ir išlaikydami savitą politinę poziciją) prie į jo įgyvendinimą orientuotų įvairių politinių srovių bendrų veiksmų.

6. 1917 m. iškilus tam tikros Lietuvos atstovybės – Lietuvos Tarybos sukūrimo idėjai Lietuvoje likę LSDP nariai pritarė šiai idėjai ir pasisakydami už tai, kad ši Lietuvos Taryba būtų sukurta kiek galima demokratiškesniu būdu, aktyviai dalyvavo šią Tarybą išrinkusioje 1917 m. rugsėjo 18–22 d. lietuvių konferencijoje Vilniuje, aiškiai akcentuodami, kad ši Lietuvos Taryba turi siekti nepriklausomos demokratinės Lietuvos Respublikos sukūrimo.

7. 1917 m. pabaigoje – 1918 m. S. Kairio redaguojamame „Darbo balse“ socialdemokratams aiškiai ir nuosekliai pasisakė už nepriklausomos ir demokratinės Lietuvos Respublikos sukūrimą, akcentavo tautinių mažumų teisių užtikrinimo bei apskritai demokratinės santvarkos būsimajame Lietuvos valstybėje būtinumą ir nuosaikiai (tuo metu), bet aiškiai negatyviai vertindami Rusijos bolševikų ideologines nuostatas bei politinę praktiką taip pat protestavo ir prieš nedemokratiškumą

apraškas lietuvių dešiniųjų politinių srovių ideologinėse nuostatose ir veiksmuose, ir prieš lenkų dvarininkų siekius Lietuvą prijungti prie Lenkijos.

8. Išrinkti į Lietuvos Tarybą socialdemokratai S. Kairys ir M. Biržiška kartu su dar dviem kairiaisiais demokratais J. Vileišiu bei S. Narutavičiumi, - Lietuvos Taryboje griežtai pasisakė prieš aneksionistinius Vokietijos planus, buvo pagrindiniai 1917 12 11 Lietuvos Tarybos nutarimo, keturiomis konvencijomis Lietuvą jungiančio su Vokietija, oponentai bei iš esmės bene pagrindiniai tokio Lietuvos Nepriklausomybės Akto, koks buvo priimtas 1918 m. vasario 16 d., autoriai. Būdami demokratinės Lietuvos Respublikos šalininkais ir griežtai priešindamiesi Lietuvos Tarybos dešinėsios daugumos siekimui Lietuvą paskelbti monarchija bei išrinkti karalių, po tokių sprendimų priėmimo, teigdami kad Lietuvos Taryba peržengė jai duotus įgaliojimus, 1918 07 11 iš jos darbo pasitraukė.

9. Pirmojo pasaulinio karo metais lietuvių socialdemokratija reiškėsi ne tik Vokietijos okupuotoje Lietuvoje, bet ir už jos ribų – Didžiojoje Britanijoje, JAV, Rusijoje. Prasidėjus karui, LSDP vardu viešai kalbėjo nuo 1914 m. pabaigos Škotijoje veikęs V. Kapsuko vadovaujamas ir laikraštį „Socialdemokratas“ leidęs LSDP Užsienio biuras. Nuo 1916 m. vasaros apsigyvenęs JAV ir įsijungęs į vietos lietuvių socialistų veiklą V. Kapsukas kartu skelbėsi atstovaujantis vadinamajai LSDP „atstovybei“ Amerikoje. To meto jo straipsniai bei juose pateikti socialdemokratijos raidos vertinimai, būtinumo LSDP „suartėti“ ir susijungti su RSDDP bolševikais deklaravimas ir pagaliau pasisakymas prieš Lietuvos nepriklausomybės reikalavimą rodo, kad jis, kartu su jį palaikiusiais lietuvių socialdemokratais Škotijoje, o po to ir JAV, atstovavo lietuvių socialdemokratiniam judėjimui vadinamųjų tarptautinių revoliucinių socialdemokratų kryptį. Jai buvo būdinga tolydžio stiprėjanti orientacija bei evoliucija link Rusijos bolševikų ideologinių-politinių nuostatų. O iš V. Kapsuko (ir ne tik jo) redaguotuose laikraščiuose publikuotų kito ikikarinio laikotarpio LSDP veikėjo Z. Angariečio iš tremties Sibire atsiųstų straipsnių matome, kad pastarasis jau iš esmės 1915–1916 m. laikotarpiu beveik niekuo nesiskyrė nuo V. Lenino vadovaujamo Ru-

sijos bolševikų ir laikytinas pirmuoju ryškiu lietuvių socialdemokratų veikėju, visiškai susitapatinusiu su rusiškuoju bolševizmu.

10. 1916–1917 m., taip pat 1918 m. pradžioje lietuvių socialdemokratinis judėjimas reiškėsi (ypač 1917 m.) ir Vokietijos neokupuotoje Rusijos imperijos teritorijoje (pirmiausiai Petrograde, taip pat, ypač po Vasario revoliucijos, ir kituose miestuose). 1916 m. lapkritį įvyko Petrograde veikusių lietuvių socialdemokratų grupių susijungimas bei prisijungimas prie RSDDP (bolševikų) ir įkūrimas pastarosios Petrogrado organizacijos Lietuvių Rajono (RSDDP LR), kurio lyderiu tapo V. Požela. Tačiau 1916 m. pabaiga ir 1917 m. pirmi mėnesiai parodė, kad V. Požela ir kiti RSDDP(b) LR veikėjai savo nuostatomis dar gana smarkiai skyrėsi nuo Rusijos bolševikų. Jie dalyvavo įvairių Rusijoje pasireiškusių lietuvių politinių srovių atstovų pasitarimuose, įvairių visuomeninių struktūrų formavime ir veikloje. Radikali RSDDP(b) LR bolševizacija prasidėjo tik 1917 m. kovo pabaigoje kai į Petrogradą iš tremties atvyko Z. Angarietis. Tuo metu buvo nutrauktas bendras darbas su kitomis lietuvių partijomis, su kuo nesutikdami iš LR išstoję keletas lietuvių socialdemokratų įkūrė su RSDDP(b) nesusijusią LSDP Petrogrado organizaciją, kurią sudarė daugiausiai inteligentai ir kuri buvo negausi bei neįtakinga.

11. LSDP Petrogrado organizacijos atstovai, kaip ir prie RSDDP prisijungusios Maskvos LSDP organizacijos atstovais dalyvavo Rusijos lietuvių Seime (RLS) Petrograde, kuriame sudarė jungtinę socialdemokratų frakciją, kuri kartu su Lietuvos socialistų liaudininkų (LSLP) frakcija sudarė šiame seime „socialistinį bloką“ besivadovaujančią savo visumoje pakankamai radikaliomis internacionalistinėmis nuostatomis. Šios revoliucinės laikmečio atmosferos nulemtos nuostatos apsprendė tai kad socialdemokratai, kaip ir apskritai dauguma RLS dalyvavusių socialistų svarstant pagrindinį RLS darbo klausimą-rezoliucijos dėl Lietuvos ateities priėmimą, - pasisakė už apsisprendimo teisę Lietuvai jos Steigiamajame Seime, o ne už tokią rezoliucijos formuluotę, kurioje būtų reikalaujama Lietuvai nepriklausomybės. Šalia radikaliai demokratinių motyvų - priimti sprendimą dėl Lietuvos ateities gali tik visi Lietuvos gyventojai, o ne tik lietuvių pabėgėliai

Rusijoje, - nemaža dalis RLS socialistų, tame tarpe ir socialdemokratų, buvo už tai kad Lietuva neturi atsiskirti nuo revoliucinės demokratinės Rusijos. Socialistų bloko rezoliucijai negavus daugumos RLS balsų, socialdemokratai, socialistai liaudininkai, o taip pat prie jų prisijungę santariečiai išėjo ir iš RLS posėdžių salės ir toliau savo darbą tęsė atskirai vadinamajame „kairiajame“ - „revoliuciniame“, - RLS [tęsinyje] bei priėmė kartu šiomis partijomis savo nuostatas atitinkančią rezoliuciją. Socialdemokratų ir kitų kairiųjų laikysena RLS lėmė daug metų vykusią diskusiją dėl to ar RLS kairieji buvo už ar prieš Lietuvos nepriklausomybę.

12. Po RLS darbo pabaigos Rusijos lietuvių socialdemokratai, kartu su socialistais liaudininkais ir santariečiais kurį laiką dalyvavo vadinamosios antrosios – kairiosios Lietuvių tautos tarybos (LTT) veikloje. Pastarajai dėl nesutarimų suirus LSDP Petrogrado organizacija kartu su LSLP bei su tuo metu nepartinium socialdemokratu tapusiu V. Požela sukūrė Rusijos lietuvių Darbo žmonių tarybą (DŽT). Nors LSDP Petrogrado organizacija siekė, kad lietuvių socialdemokratai įvairiuose Rusijos miestuose kurtų tokias pat prie RSDDP neprišidėjusias lietuvių socialdemokratų organizacijas, tačiau tokios susikūrė tik Smolenske ir Tuloje, kurios tačiau vėliau prisidėjo prie RSDDP(b) ir pasidavė RSDDP(b) LR, tą patį rudenį virtusio RSDDP Lietuvių sekcijomis (LS), su ir Z. Angariečio ir V. Kapsuko vadovaujamo Centro biuru (CB) priešakyje, vadovavimui. Daugumoje kitų Rusijos miestų lietuvių socialdemokratų organizacijos ar grupės, susikūrusios po 1917 m. vasario revoliucijos ar egzistavusios nuo anksčiau, 1917 m. pavasarį–vasarą pateko RSDDP LR įtakon ir prisijungė prie RSDDP(b), kartu atsisakydamos vadintis LSDP organizacijomis.

13. Specifinė situacija susiklostė Maskvoje, kur vietinė lietuvių socialdemokratų organizacija nors 1917 m. pavasarį ir prisijungė prie RSDDP(b), tačiau neatsisakė LSDP organizacijos pavadinimo, dalyvavo Rusijos lietuvių seime Petrograde, pasisakė už DŽT kūrimą ir apskritai laikėsi kitokios pozicijos Rusijos lietuvių bei Lietuvos ateities klausimu, nei Petrogrado ar jais sekantys kitų miestų lietuviai bolševikai. Maskvos LSDP organizacija konkuravo su Petrogrado LR dėl

lietuvių socialdemokratų Rusijoje organizacinio sutelkimo ir bandė nesėkmingai įkurti „LSDP Rusijoje veikiančių grupių suvienytą organizaciją“. Po bolševikų atėjimo į valdžią Maskvos lietuvių socialdemokratai įsijungė į RSDDP(b) LS veiklą, dalyvavo jų konferencijose, nors už savo politiką 1917 m. susilaukdavo aršios Petrogrado lietuvių bolševikų kritikos, o vėliau – neigiamo komunistinės istoriografijos vertinimo. 1918 m. bolševikams atsisakius socialdemokratų pavadinimo ir pasivadinus komunistais, dalis Maskvos lietuvių socialdemokratų išstojo iš bolševikų partijos, o tų pačių metų vasarą grįžę į Lietuvą ne tik jie, bet ir kai kurie iš 1918 m. pavasarį likusių partijoje bolševikų, pavyzdžiui, buvęs Maskvos LSDP organizacijos lyderis J. Smolskis, prisidėjo ne prie LBKP, o prie LSDP.

14. Po bolševikų atėjimo į valdžią probolševikinei orientacijai pasidavė netgi didžioji dalis Petrogrado LSDP organizacijos narių. Kai kurie iš jų (organizacijos lyderiai A. Purėnas, Č. Petraškevičius) kurį laiką netgi dirbo V. Kapsuko vadovaujamame Lietuvos reikalų komisariate prie bolševikinės Liaudies komisarų tarybos. Gi minimos organizacijos mažuma, su karininku J. Byla ir būsimoju Lietuvos Steigiamojo Seimo nariu S. Digriu priešakyje, nesutikdami su probolševikine savo organizacijos daugumos orientacija ir griežtai neigiamai vertindami bolševikų diktatūrą, pasitraukė iš organizacijos ir mėgino įkurti organizaciją lietuvių socialdemokratų, besilaikančių tokių pat ideologinių nuostatų, kaip ir Lietuvoje likę LSDP nariai. Tai padaryti dėl bolševikų vykdyto socialdemokratų veiklos varžymo nepavyko. Grįžę į Lietuvą šie socialdemokratai, kaip ir dalis „internacionalistinės“ probolševikinę laikyseną užėmusių LSDP Petrogrado organizacijos narių su A. Purėnu priešakyje, įsijungė į LSDP veiklą. Tačiau, nepaisant to, dauguma Rusijoje pasireiškusių lietuvių socialdemokratų, ypač darbininkų, tapo bolševikais.

15. Jeigu neturėsime mintyje LSDP Vilniaus organizacijai priklausiusių prolenkiškų nuostatų dėl Lietuvos politinės ateities prisilaikiusių ir dėl to prieštaringame santykiyje su LSDP politinėmis nuostatomis buvusių lenkų socialistų, tai apskritai tarp Vilniuje veikusių lietuvių socialdemokratų 1915–1917 m. didesnių skirtumų dėl ideologinių

ir politinių partijos nuostatų nebuvo. Tačiau nuo 1918 m. ir Lietuvoje pradėjo reikštis pakankamai ryški idėjinė politinė diferenciacija tiek tarp čia veikusių LSDP narių, tiek tarp vietinio socialdemokratinio judėjimo apskritai. 1918 03 23 LSDP Vilniaus miesto organizacijos konferencijoje protestuodama prieš S. Kairio ir M. Biržiškos darbą LT iš LSDP išstojo dauguma šios organizacijos narių. Buvo paskelbta apie Lietuvos ir Baltarusijos socialdemokratų partijos (LBSDP) įkūrimą, į kurios kūrimo procesą įsijungė ir Vilniaus RSDDP menševikų grupė, ir 1918 m. pavasarį Vilniuje iš Rusijos atvykusios komunistės A. Drabavičiūtės įkurta Vilniaus komunistų kuopelė. LBSDP kūrimo procesas užsibaigė dviejų partijų sukūrimu – 1918 07 19 Lietuvos ir Baltarusijos socialdemokratų darbininkų partijos (LBSDDP), kuri 1918 m. rugpjūčio 14 d. pavadinta LBKP, ir LBSDP (pavadinta LBSDDP, po to, kai šiuo pavadinimu veikusi komunistinė LBSDDP pakeitė pavadinimą) įkūrimu. Aktyviai ir visokeriopai remiama Rusijos bolševikų LBKP 1918 m. rudenį plėtojo intensyvią organizacinę ir propagandinę veiklą Lietuvoje. Komunistinėje spaudoje itin aštriai buvo puolami socialdemokratijos ideologinei tradicijai likę ištikimi lietuvių (kaip ir kitų kraštų) socialdemokratai.

16. LSDP ideologinei-politinei tradicijai ištikimi pasilikę Lietuvoje veikę socialdemokratai pasipildė iš Rusijos į tėvynę sugrįžusiais ir prie komunistų neprisidėjusiais (ar nuo jų atsimesusiais) lietuvių socialdemokratais, 1918 m. antroje pusėje – laikotarpiu nuo savo atstovų pasitraukimo iš Lietuvos Tarybos iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos – reikšdamiesi daugiausiai per savo laikraštį „Darbo balsas“ kritikavo bolševizmo ideologiją ir politiką. Lietuvos vidaus politikos kontekste šie socialdemokratai, nekeisdami savo principinių nuostatų dėl šalies politinės ateities, minimu laikotarpiu nepripažino Lietuvos Tarybos, reikalavo sušaukti naują viso krašto konferenciją, išrinkti naują kraštui atstovaujančią tarybą, kuri savo ruožtu turėtų stengtis kiek galima greičiau organizuoti demokratinius Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimus.

17. 1918 m. lapkričio mėnesį LSDP nepripažino 1918 07 11 Lietuvos Valstybės Taryba (LVT) pasivadinusios Lietuvos Tarybos ir laikė ją demokratijai priešinga institucija. Nepripažindama LVT teisės formuoti

kokią nors Lietuvos valdžią, LSDP nepripažino ir A. Voldemaro vadovaujamos laikinosios Lietuvos vyriausybės sudarymo. „Gyvenamąjį momentą“ įvertinusi „kaip... metų... visuotinos revoliucijos, kuri prasidėjo Rusijoje dar laike karo, po to kilo vakarų Europoje ir plėtosis karą užbaigiant, o labiausiai karui pasibaigus“ po ilgos pertraukos 1918 11 10–17 vykusį LSDP konferencija šalia kitų klausimų (savivaldos formavimo ir t. t.) svarstė galimybę formuoti Lietuvos vyriausybę iš Vilniuje veikiančių socialistinių partijų atstovų ir į svarbiausius vyriausybės postus – Ministro Pirmininko bei užsienio reikalų ministro – numatė paskirti savo atstovus: K. Venclauskį ir V. Čepinskį. Tačiau greitai LSDP atstovai įsijungė į įvairių Vilniuje veikusių socialistinių partijų derybas dėl Revoliucinės Lietuvos Tarybos kaip laikino aukščiausio valdžios organo suformavimo. Netrukus šios derybos transformavosi į derybas dėl Vilniaus Darbininkų atstovų tarybos (toliau DAT) išrinkimo, kuriai iki Lietuvos darbininkų ir valstiečių tarybų atstovų suvažiavimo turėjo atitekti aukščiausia valdžia Lietuvoje.

18. Būtent už tokį Lietuvos aukščiausios valdžios formavimo variantą – Lietuvos žmonių sukurtą Tarybų valdžią, o ne už Rusijos bolševikų „atneštą“ bolševikinės Rusijos „pavyzdžio“ „Tarybų valdžią“, – 1918 m. gruodžio mėnesį pasisakė dauguma LSDP Vilniaus ir Naujosios Vilnios organizacijos narių su A. Domaševičiumi priešakyje. Už tai, kad iki Lietuvos darbininkų ir valstiečių tarybų atstovų suvažiavimo aukščiausia valdžia Lietuvoje turėjo priklausyti Vilniaus DAT A. Domaševičiaus vadovaujama LSDP srovė pasisakė ir po to, kai LSDP nesėkmingai pasirodė Vilniaus DAT rinkimuose, o daugumą, nors ir neabsoliučią, juose gavo LBKP. Tačiau kiti LSDP nariai, tiek Vilniuje, tiek kitose Lietuvos vietose (kur kai kuriose iš jų jie vaidino svarbiausią vaidmenį organizuojant demokratines vietos savivaldybes) 1918 m. gruodžio mėnesį ir toliau pasisakė už tai, kad įvyktų nauja Lietuvos konferencija, turinti išrinkti naują Steigiamojo Seimo rinkimus kuo greičiau organizuosiančią LVT, arba pasisakė už tai, kad naują laikinąją Lietuvos valdžią sukurtų apskričių savivaldybių tarybų delegatų suvažiavimas.

1918 m. lapkritį – gruodžio pirmoje pusėje LSDP viduje išryškė-

jęs nuomonių skirtumas tapo dar didesnis 1918 m. gruodžio antroje pusėje pasireiškusios politinės krizės Vilniuje metu, kuomet A. Domaševičiui ir nemažai daliai kitų LSDP narių pasisakant už tai, kad aukščiausia valdžia iki tarybų atstovų suvažiavimo priklausytų Vilniaus DAT, kai kurie kiti ryškūs LSDP veikėjai įėjo į LSLDP lyderio M. Sleževičiaus suformuotą antrąją laikinąją Lietuvos vyriausybę bei pradėjo dirbti (kai kurie jau ir iki tol dirbo) beatsikuriančios Lietuvos valstybės valdžios struktūrose. Dėl to A. Domaševičiaus vadovaujamas LSDP sparnas nuo jų atsiribojo.

19. LSDP idėjinė-politinė diferenciacija dar labiau sustiprėjo 1919 m. pradžioje. Vieni iš LSDP veikėjų, kaip S. Kairys, J. Paknys ir kiti, tuo metu aktyviai dalyvavo Lietuvos valstybingumo kūrimo procese. Gi A. Domaševičiaus vadovaujamos LSDP Vilniaus ir Naujosios Vilnios organizacijos, kalbėdamos visos LSDP vardu, 1919 m. sausio mėn. priešingai savo dar 1918 m. gruodį skelbtam požiūriui, pripažino V. Kapsuko vadovojamą komunistinę valdžią, bendradarbiavo su ja, ją rėmė ir pagaliau LSDP pavadino LKP (sukurdamos vadinamąją A. Domaševičiaus LKP) ir pasiūlė LBKP pradėti derybas dėl partijų susijungimo, kas dėl įvairių priežasčių iki tol, kol bolševikus lenkai išvijo iš Vilniaus, neįvyko, o po to, lenkams suėmus ir įkalinus A. Domaševičių, jau ir taip labai mažai narių turėjusi jo partija pakriko.

Po šios dar vienos rusiškojo bolševizmo poveikio lietuvių socialdemokratijai bangos LSDP ir lietuvių socialdemokratinį judėjimą, apskritai, ištikus idėjinei-politinei bei organizacinei krizei, lietuvių socialdemokratinio judėjimo ideologinėms-politinėms programinėms tradicijoms 1919 m. atstovavo tik nedidelė grupelė socialdemokratų su į socialisto liaudininko demokrato M. Sleževičiaus vadovojamą 4-ąją laikinąją koalicinę Lietuvos vyriausybę įėjusiais J. Pakniu ir S. Kairiu priešakyje.

20. Pastaroji socialdemokratų grupė savo santykį su bolševizmu ir juo sekusiais Lietuvos komunistais išreiškė ne tik daugiau ar mažiau kritiškais jų atžvilgiu straipsniais spaudoje 1918 m. pabaigoje – 1919 m. bei neigiamu jų įvertinimu neoficialiojoje 1919 m. spalio mėnesio LSDP konferencijoje, bet žinoma ir tuo, kad įėjo į su jais ko-

vojusias 2-ąją bei 4-ąją Lietuvos laikinasias vyriausybes. Laikydamosi lietuvių socialdemokratinio judėjimo tradicijai būdingo ne tik nepriklausomos, bet ir demokratinės Lietuvos Respublikos siekio, minėtoji socialdemokratų grupė ir jai vyriausybėje atstovavę ministrai S. Kairys ir J. Paknys aštriai kritikavo antidemokratinus reiškinius 1919 m. Lietuvos gyvenime, pavyzdžiui, šalyje egzistuojančią cenzūrą, karo komendantų ir atskirų karininkų po kovos su bolševizmu priedanga naudotus represinius veiksmus, ypač mirties bausmių vykdymą atskiriems epizodiškai su komunistine „tarybų valdžia“ ilgiau ar trumpiau bendradarbiavusiems ar jos įstaigose dirbusiems asmenims.

Dėl griežto J. Paknio ir S. Kairio protesto prieš minėtus reiškinius vos neįvyko 4-sios laikinosios Lietuvos vyriausybės krizė. S. Kairys ir J. Paknys dirbdami vyriausybėje taip pat nuolat reikalavo greičiau parengti Steigiamojo Seimo ir savivaldybių rinkimų įstatymo projektus, su jais supažindinti visuomenę ir po to greičiau organizuoti minėtų institucijų demokratinius rinkimus. 1919 m. rudenį žlugus M. Sleževičiaus laikinajai vyriausybei, socialdemokratų atstovai atsisakė įeiti į tuo metu nepartinį tapusio E. Galvanausko vadovaujamą penktąją laikinąją Lietuvos Vyriausybę ir aštriai kritikavo šios vyriausybės bei LVT politiką.

21. Į Lietuvos valstybingumo kūrimo procesą įsijungusių lietuvių socialdemokratų grupė, iš pradžių 1919 m. daugiau besireiškusi kaip politinė srovė, o ne kaip politinė partija, 1919 m. vasarą–rudenį pradėjo partijos organizacinio atkūrimo procesą, dėl ko 1919 10 03 LSDP buvo užregistruota legaliai veiklai Lietuvos Respublikoje. Užregistruota partijos programa buvo iš esmės naujai politinei situacijai adaptuota LSDP 1896 m. programos nauja redakcija (kaip ir prieš tai tokiomis buvo 1897 m., 1905 m. ir 1907 m. programos redakcijos). Taigi LSDP, kaip ir dauguma socialdemokratijos ideologinei tradicijai ištikimais išlikusių (t. y. komunistais netapusių) socialdemokratų, toliau vadovavosi marksistine visuomenės raidos analizės teorija paremta radikalaus šalies politinio, socialinio bei ekonominio gyvenimo demokratizavimo programa.

Griežtai kritikuodama antidemokratinus reiškinius šalies politi-

niame gyvenime bei LVT ir E. Galvanausko vyriausybės politikoje, LSDP susidūrė su savo veiklos varžymais iš valdžios pusės – neleista organizuoti partijos konferencijos, uždarytas partijos laikraščio leidimas. Tačiau nepaisant minėtų ir kitų valdžios trukdymų, dešiniųjų partijų puolimo iš vienos pusės, ir nelegaliai veikusių, tačiau darbininkų judėjime, pavyzdžiui, profesinėse sąjungose, įtakingesniais buvusių komunistų itin aršaus puolimo iš kitos pusės, nepaisant nedidelės įtakos silpnam darbininkų judėjimui, nepaisant jos organizacinės struktūros ne tik silpnumo, bet ir beveik nebuvimo, nepaisant viso to LSDP sugebėjo kaip atskira partija dalyvauti jos taip seniai, ilgai ir atkakliai reikalauto Steigiamojo Seimo rinkimuose ir, kaip parodys šių rinkimų rezultatai, atsižvelgiant į visas ką tik minėtas aplinkybes, pakankamai sėkmingai juose pasirodyti.

LIST OF THE PUBLICATION ON THE TOPIC OF THE
MONOGRAPH PRESENTED FOR DISSERTATION /
PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS GYNIMUI TEIKIAMOS
MONOGRAFIJOS TEMA SĄRAŠAS :

Mitrulevičius G., Trimakas R. „Tamista esi nerealus žmogus“: keletas štrichu kairiojo inteligento ir istoriko Stasio Matulaicio portretui // *Istorija / History*, 2016, t. 103, Nr. 3, p. 51–106 / Vol. 103, No. 3, pp. 51–106, 2016 (Žurnalas įtrauktas į duomenų bases: Historical abstracts; C.E.E.O.L. (Central and Eastern European Online Library); CSA: Sociological Abstracts; CSA Worldwide Political Science Abstracts; MLA: Modern Language Association International Bibliography; EBSCO Publishing: Academic Search Complete; EBSCO Publishing: TOC Premier; EBSCO Publishing: Current Abstracts).

Mitrulevičius G. Radikaliai demokratinės respublikos vizija: Steigiamojo Seimo socialdemokratų frakcijos nuostatos priimant 1920 m. laikinąją ir 1922 m. nuolatinę Lietuvos Respublikos Konstitucijas // *Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai = Societal studies : research papers*/Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2014, Nr.: 6 (3), p. 706 - 740. (abstracted/indexed by EBSCO Publishing, Inc., International Index Copernicus, C.E.E.O.L. and ULRICH'S data bases).

Митрулявичюс Г. Об отношении социализма и большевизма: взгляд лидера и идеолога исторической литовской социалдемократии Стяпонаса Кайриса // *Судьбы демократического социализма в России. Сборник материалов конференции*. Москва, 2014, с.166 - 178.

Mitrulevičius G. Socialdemokratų santykis su Lietuvos (Valstybės) Taryba 1918 m.: nuo Vasario 16-osios Akto priėmimo iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos // *Parlamento studijos*, Nr.: 14, 2013, p. 91 - 135.

Mitrulevičius G. Socialdemokratai Steponas Kairys ir Mykolas Biržiška Lietuvos Tarybos darbe : santykis su Vasario 16-osios Akto priėmimu // *Parlamento studijos*, Nr.: 11, 2011, p. 62 - 104.

Mitrulevičius G. Socialdemokratų santykis su Lietuvos Respublikos demokratizacijos procesu Steigiamojo Seimo darbo metu 1920-1922m. // *Parlamento studijos*, Nr.: 9., 2010, p. 79 – 124.

Митрулявичюс Г. Социал-демократия Литвы и России: некоторые аспекты взаимоотношений в конце XIX в. - первой четверти XX в. // *Социал-демократия в российской и мировой истории. Обобщение опыта и новые подходы: материалы научной международной конференции, Москва, 21-22 апреля 2008 года*, Российская академия наук. Отделение историко-филологических наук. Москва : Собрание, 2009, с.159 -172.

Mitrulevičius G. Lietuvos socialdemokratai iki Steigiamojo Seimo // *Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose*.- Vilnius, 2006, p.17-61.

Mitrulevičius G. Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose 1920 - 1927 // *Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose*.- Vilnius, 2006, p. 63 -102.

Mitrulevičius G. Socialdemokratai ir Lietuvos Tarybos sukūrimo procesas // *Lietuvos Istorijos metraštis. 2004. Nr.:1*.- Vilnius, 2005, p.103-126.

Mitrulevičius G. Socialdemokratų politinės nuostatos bei veikla Lietuvoje Vokietijos okupacijos metu : 1915m. ruduo-1917m. pirmoji pusė // *Lietuvos Istorijos metraštis. 2002. Nr.:2*.- Vilnius, 2004, p.121 - 146.

Mitrulevičius G. Socialdemokrato Kipro Bielinio visuomeninė-politinė veikla emigracijoje po Antrojo pasaulinio karo // *Žiemgala : istorijos ir kultūros žurnalas*, 2017, Nr. 1 (39), p. 41 - 47. (žurnalas referuojamas duomenų bazėje INDEX COPERNICUS)

Mitrulevičius G. Kipro Bielinio politinė Antrojo pasaulinio karo metais : dalyvavimas antinacinėje ir antisovietinėje rezistencijoje // *Žiemgala : istorijos ir kultūros žurnalas*, 2016, Nr. 2 (38), p. 37 - 41. (žurnalas referuojamas duomenų bazėje INDEX COPERNICUS)

Mitrulevičius G. Kipro Bielinio politinė ir visuomeninė veikla tarpukariu // *Žiemgala : istorijos ir kultūros žurnalas*, 2014, Nr. 2 (34), p. 31 - 38. (žurnalas referuojamas duomenų bazėje INDEX COPERNICUS)

Mitrulevičius G. Kipras Bielinis: visuomeninės - politinės veiklos iki Steigiamojo Seimo bruožai // *Žiemgala : istorijos ir kultūros žurnalas*, 2014, Nr. 1 (33), p. 29 - 34. (žurnalas referuojamas duomenų bazėje INDEX COPERNICUS)

Mitrulevičius G. LSDP veiklos Lietuvoje (1914-1918) bruožai // *Socialinė demokratija Lietuvoje: LSDP ištakos ir raida* .- Vilnius, 1996, p. 35 - 38.

**Biographical guides (co-author, 43 articles - biographies) /
Biografiniai žinynai (bendraautorius, 43 straipsniai - biografijos):**

Lietuvos Respublikos Seimų I (1922-1923), II (1923-1926), III (1926-1927), IV (1936-1940) narių biografinis žodynas. -Vilnius, Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007, p. 210-212, 228, 237-238, 285-288, 320-321, 364-367, 382-383, 396-398, 411,459-460, 551-553.

Lietuvos Steigiamojo seimo (1920-1922 metų) narių biografinis žodynas. -Vilnius, Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 89-92, 122-125, 127-128, 131-134, 215-216, 261-262, 274-276, 277-280, 331-333, 374-375, 388-389.

Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose.- Vilnius, 2006, p. 105-109, 114-124, 131-134, 141-142, 145-150, 153-159, 167-174, 183-190, 195-197, 399-402.

**Scientific articles and articles of scientific popularization
in other publications (publications of culture and science) /
Mokslinio pobūdžio straipsniai kituose
(kultūros, mokslo populiarinimo) leidiniuose :**

Mitrulevičius G. Socialdemokratų vaidmuo Lietuvos valstybingumo (at)kūrimo idėjos atgimimo procese // *Gairės*, 2008, Nr.:2, p. 35 - 44.

Mitrulevičius G. Bekompromisiniai istorinio dokumento autoriai. Stepono Kairio ir kitų Lietuvos Tarybos kairiųjų vaidmuo priimant Vasario 16-osios Aktą // *Gairės*, 2012, Nr.2, p. 37-43.

Mitrulevičius G. Lietuvos socialdemokratų požiūris į rusiškąjį komunizmą 1919-1922 metais // *Gairės*, 2006, Nr.: 5, p. 31 - 36; Nr.: 6, p. 25 - 31.

Mitrulevičius G. „Pilviškių daktaro“ gyvenimo „zigagai“ (I dalis) : gydytojo, rašytojo, kritiko, visuomenininko, politiko ir istoriko Stasio Matulaičio veiklos bruožai iki 1925 m. // *Suvalkija*, 2012, Nr.:1, p.34 - 42.

Mitrulevičius G. „Pilviškių daktaro“ gyvenimo zigagai: Stasys Matulaitis ir jo patirtys po 1925 metų – istorikas, politinis emigrantas, tremtinys, aktyvus komunistas ir antikomunistas (II dalis) // *Suvalkija*, 2012, Nr.:2, p.17 - 29.

Mitrulevičius G. Ar buvo SSRS socializmas : socialdemokratų ir kitų kairiųjų požiūriai istoriniu aspektu // *Gairės*, 2007, Nr.: 9, p. 30-38.; Nr.:10, p. 35 - 43.; 2008, Nr.:1, p. 39 - 46.; Nr.:5, p. 18 - 24.; Nr.: 9, p. 24 - 31.

Mitrulevičius G. Steponas Kairys apie socializmo ir bolševizmo santykį // *Gairės*, 2012, Nr.: 9, p. 36 – 39, Nr.: 10, p. 40 - 44.

Mitrulevičius G. Socialdemokratijos tapsmas // *Gairės*, 1998 m., Nr. 2.p.32-35, Nr.: 3, p. 35 - 38.

Mitrulevičius G. Pirmoji LSDP programa // *Gairės*, 2001, Nr.5, p. 25-30.

Mitrulevičius G. Lietuvos socialdemokratijos bei pirmosios jos programos atsiradimo istorinės aplinkybės // *Gairės*, 2001, Nr.7, p. 43 - 47.

ABOUT THE AUTHOR

Gintaras Mitrulevičius is a historian and gives lectures on history and the political science. His scientific interests and research fields are the history of the Lithuanian and European social democracy, history of left ideologies and left political movements in general, history of creation of modern Lithuanian statehood. In addition to the monograph that is submitted for the defence of doctoral dissertation externally, he is also a co-author of three biographical reference books, author of more than 20 scientific papers and more than 20 general interest scientific publications, and about 10 encyclopaedic entries in *Visuotinė lietuvių enciklopedija (Encyclopaedia Lituanica)*. He has given presentations in 10 international scientific conferences and more than 40 other conferences (various national scientific conferences, conferences of *think tank* type institutes, foundations, museums, public organisations, conferences of theoretical and historical nature of several political parties, conferences devoted to anniversaries of historical personalities and other events).

APIE AUTORIŲ

Gintaras Mitrulevičius yra istorikas, istorijos ir politikos mokslų dėstytojas. Mokslinių interesų ir tyrinėjimų sritys yra Lietuvos bei Europos socialdemokratijos istorija, apskritai kairiųjų ideologijų bei kairiųjų politinių judėjimų istorija, moderniojo Lietuvos valstybingumo kūrimo istorija. Be daktaro disertacijos gynimui eksternu teikiamos monografijos dar yra trijų knygų-biografinių žinynų bendraautorius, daugiau nei 20 mokslinių straipsnių bei taip pat daugiau nei 20 mokslo populiarinimo straipsnių, apie 10 enciklopedinių straipsnių „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ autorius. Yra skaitęs pranešimus 10 tarptautinių mokslinių konferencijų bei daugiau nei 40 kitų konferencijų (įvairiose nacionalinėse mokslinėse konferencijose, „think tank“ tipo institutu, fondu, muziejų, visuomeninių organizacijų konferencijose, kelių politinių partijų teorinio ir istorinio pobūdžio konferencijose, istorinių asmenybių minėjimų konferencijose ar renginiuose).

Vilniaus universiteto leidykla
Universiteto g. 1, LT-01513 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt,
www.leidykla.vu.lt
Tiražas 25 egz.